

Restore

एकरो
स्केच पेन रंगांची मंमत ! रंगवायची जंमत !

रोहिणम वायटिंग मॉडल्स प्रा. लि. १८, सुभाष रोड, विलेपार्ले (पूर्व) मुंबई ४०० ०५३.
फोन : २०२०३०५, २०२१६६६

वैश्विक स्तरावर जि. विद्यार्थी यंत्रणा
यंत्रणा अंतर्गत विद्यार्थी संस्था
दुरुपेक्षा काही तरी काढण्यात आले
वैश्विक स्तरावर असे काढण्यात आले
एकरो रंगवायची एक पेन सेट
मित्र यादव, धनशंकर यादव यादव
वैश्विक स्तरावर एक लाकडी आणि एक गूळ
धनशंकर मोर आणि धनशंकर यादव
एकरो विद्यार्थी, काय जि विद्यार्थी
एकरो विद्यार्थी, काय जि विद्यार्थी
काय जि विद्यार्थी, काय जि विद्यार्थी
एकरो विद्यार्थी, काय जि विद्यार्थी

बांदोबातोळ नवलाई

साहारा नगर

बांदल्या लोक-संस्थेमुळे पुन्हा पुन्हा जाया नाही या धडकणीचा आपली जीवन-पद्धतीवर काहीही परिणाम होऊ नकार नाही. कारण लोकसंस्था १५० कि.मि. अंतरावर साहारा एक नगर बांधायला त्यांनी सुनवात केली आहे. एका वायूने ५ कि.मि. लांबी असणारे हे शहर मोठमोठ्या खांबांवर आधारलेले असेल. याना दोन बाब विनियम डॉलर खर्च येईल.

सर्वात उंच हत्ती

हत्तीची उंची साधारणतः ९-१० फूट असते. परंतु नेपाळच्या मुक्तापारंठा बन्पनीमन राखीन जंगलत ११ फूट ५ इंच उंचीचा एक हत्ती आहे. असे मानले जाते की ४५ वर्षे वयाचा हा हत्ती जगातला सर्वात उंच हत्ती आहे. नेपाळ व भारताच्या सीमेवरच्या या जंगलात जवळ जवळ ३००० सांबर आहेत. या हत्तींच्या मिमांसा सहृदयां असतात.

लेनिनने बापरलेले घडपाळ

लेनिनने १९१८ पर्यंत हे घडपाळ बापरले ते बांदीचे कनवलेले होते. म्युनिखमध्ये त्याची किंमत १०३,००० डॉलर मानली गेली आहे. १९२७ मध्ये बोल्शेविक क्रांती झाली; त्यापूर्वी रशियन आर राजांची संबंधित हे घडपाळ लेनिनने बोट दिवस बापरले होते. नंतर १९१८ मध्ये जर्मन राजकीय नेता व पार्लमेंटचे सदस्य कारिनेक यांना त्याने हे घडपाळ भेट दिले.

योग चिकित्सा

हृदयदोषापासून आजकालाची किंवा हृदयदोष चिकित्से-लाही योगाभ्यासाचा विचार उपभोग होऊ नये-बाबर संशोधन करण्यासाठी भारतीय व रशियन वैजानिकांनी संयुक्त रूपाने एक योजना बनवली आहे. मध्या हिलीपीस मॉड इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेसच्या सहयोगाने मॉस्कोची एक संस्था तीन वर्षे हा प्रयोग करणार आहे.

अशोकसुन्दरी

एका शिव आणि पार्वती नंदनवास विहार करीत असता, सनातनी श्रेष्ठा पूर्व कारभार कल्पवृक्ष शिवाने पार्वतीला दाखवला. कल्पवृक्षाच्या मा गुपाची परीक्षा घ्यावी म्हणून पार्वतीने कल्पवृक्षाचा, 'मला एक सुन्दर बाळ हुबेच' असे म्हटले. दुसऱ्याच क्षणी पार्वतीच्या हातात एक सुन्दर मुलगी अवतरित झाली. तिचे नाव अशोकसुन्दरी असे ठेवले गेले.

अशोकसुन्दरीचे सौर्य पाहून इंद्रासुर नावाच्या राक्षसाने विचार केला—या मुलीला घेऊन जाऊन तिचे शासनपालन करावे व मोठी झाली की तिच्याशी विवाह करावा. पण राक्षसाला अशी बातमी मिळाली की—लवंगा व पुरुरवा यांचा वानु नहुष हाच्याशी कनोक-सुन्दरीचा विवाह करून देण्याचे पार्वतीने निश्चित केले आहे. असा काय ?—राक्षसाने तांबड-होत नहुषला संभाळणाऱ्या दासीच्या सरीरात प्रवेश केला. ती वस्री एका रात्री नहुषबाळाला जंगलात घेऊन गेली, पण पुढे काय वाढत ठेवले आहे—याची तिला कल्पना नव्हती. राक्षसाने बाळाला आपल्या नायकीच्या दासी देऊन 'त्याचा मरून, मांस विकून बाळायची' आशा तिचा दिवशी. राक्षसाच्या हाकने हे काम आपल्या स्वयंपाकिणीवर सोपवले. ते बावळ पाहून तिचे मन वास्तव्याने घट्टन आले. व तिने मूल वसिष्ठांच्या आश्रमात पोचवले आणि एका जननराचे मांस खिजवून राक्षसापुढे ठेवले.

वसिष्ठांच्या आश्रमात नहुष वाढला, मोठा झाला. त्याने एका कनिका तोंडून स्वतःची खेळकवा ऐकली. आणि वसिष्ठांकडून हे ही आणून घेतले की अशोकसुन्दरीची आपला विवाह वैधर्मागत आहे. तत्काळ वनप्रयाण करून तो अशोकसुन्दरीला भेटायला गेला. तेथे असलेल्या इंद्रासुर राक्षसाचा वन करून त्याने अशोकसुन्दरीशी विवाह केला.

सिद्धपुरी शहरात शिवराम व केशव नावाचे दोन मित्र रहात असत. आपले शिक्षण पूर्ण झाल्यावर दोघांनीही त्याच शहरात स्वतःप्रणये व्यापार करायला सुरुवात केली.

काही दिवसांनी ते एकमेकांना भेटले तेव्हा शिवराम केशवला म्हणाला—“व्यापारात आपण जे भांडवल घातले ते एका वर्षात दुप्पट करू शकलो तरच आपण खरे व्यापारी! आज आपल्या शहरात जे मोठे व्यापारी म्हणवले जातात त्या सर्वांनी—मालात भंडार करून, पचतात लबाडी करून आणि राजाला कायवेसीरपणे देण्याचा कर चुकवूनच हत्की कमाई केली आहे. आपल्यालाही असेच स्वकर कीर्मत स्थावयाचे असेल तर या लोकांचे अनुकरण करण्यावाचून राह्यतर नाही.”

आपल्या मित्राचे भाषण ऐकून केशव हसून म्हणाला—“आपल्याला योश्या विनसात जो संपत्ती मिळवायची, ती न्यायाने व्यापार करूनही मिळवता येईल ? पापाचा पैसा सुखाचा वाटला तरी कधी कधी खड्यात वाळतो. न्यायाने मिळवलेला पैसा बंगी लागतो. कोणी काही म्हणो, आपल्याला अन्यायाचा पैसा नको नाका !”

हे उत्तर ऐकून शिवराम चिडून म्हणाला—“एक, न्याय आणि अन्याय या शब्दांच्या व्याख्या खेवटी आपणच केलेल्या असतात. तुला भीती हीच ना, की—अन्यायाने वन-संग्रह केल्यात मृत्युनंतर नरकात जावे लागेल ? नरक नावाची जागा खरोखरीच असते की नाही—हेही आपल्याला माहीत नसते—तेव्हा असल्या बर्बादीन थोडीवर विश्वास ठेवणे, वासाराखा दुसरा नरक नसेल.”

या गोष्टीवर जास्त वाद घालणे शाहापणाचे नाही असे समजून केवळ मग्न वसला.

या घटनेनंतर बहा-पंथरा दिवसांनी दोघेही मित्र माल खरेदीसाठी गोजारच्या गावरात गेले.

तेथे दोघेही आपआपल्या कामासाठी निरनिराळ्या बाजारात खरेदी करीत फिरत राहिले. त्या दिवशी ऊन्ह वाढत गेले व त्यामुळे शिवराम थकून गेला, त्याला घेरी येऊ लागली.

मोठ्या मुक्कळीने तो एक एक पाऊल टाकत सावळीची जागा ओघत चालत राहिला. परंतु अचानक कोळमडून खाली पडला.

हे पाहून कोदण्डराम नावाच्या लोहाराने धावत येऊन शिवरामला उचलले व त्याला आपल्या दुकानात घेऊन गेला. तेथे त्याला जमिनीवर झोपवून शुद्धीवर भाणण्यासाठी म्हणून कोदण्डराम त्याच्या लोंडावर पाणी मारू लागला.

थोड्याच वेळात शिवराम हळूहळू शुद्धीवर आला व डोळे उघडून पाहू लागला. तोच त्याला आपल्या समोर विजारल्या मिशांचा काळा वेहूरा दिसला. त्या भाणसाच्या मागेच घमघमलेल्या लोहारी भट्टीत तापत वसलेल्या लोखंडी सळ्याही त्याने पाहिल्या!

हे दृश्य पाहून शिवरामला वाटले की आपण यमलोकात पोचलो

असल्या, आणि तो एकदम भयान ओरडला.

कोदण्डराम त्याच्या जपळ येऊन काही विचारण्यात इतक्यात त्याला यमदूत समजून शिवराम एकदम उठून बसला व हात जोडून त्याने विचारले-“मला इथे का आणले आहे?”

कोदण्डरामला वाटले की शिवराम कुतूहल शकट करण्यासाठी हात जोडत आहे. तो एकदम म्हणाला-“अरे, मला नमस्कार करण्याची काही जरूर नाही. मी आपले कर्तव्य केले.” असे म्हणून आपले काम पुरे करण्यासाठी तो भट्टीकडे वळला आणि सळई बाहेर काढून पाहू लागला. ती लाल सळई पाहिल्याबरोबर शिवरामला

वाटले की, आता हा यमदूत आपल्याला सळईने डाग देणार! तो भयाने थरथर कापू लागला व किचाळून-किचाळून त्याने दुकान दोक्यावर घेतले! तो म्हणू लागला-“अरे मला छळू तको रे, मी काम पाग केले? मला का डाग देतोस?” हे बोरडणे ऐकून दुकानासमोर रस्त्यावरील लोकांची गर्दी जमू लागली. ते पाहून गदींका उदेंसून कोदण्डराम म्हणू लागला-“मी या भाणसाचा बजिवात ओळखत नाही. चक्कर येऊन रस्त्यावर बेथुद पडलेला मी माला उचलून आणले. आता बुद्धीवर काम पुरे करण्यासाठी तो भट्टीकडे वळला आणि सळई बाहेर काढून पाहू लागला. ती लाल सळई पाहिल्याबरोबर शिवरामला आहे आणि मी त्याला आता सळईने डाग

Fullscreen

127

14

172

वेगार आहे, म्हणून तो बाबळाने ओरडली आहे."

त्याच वेळी केशवही तेने येऊन-बोवला. त्याने लोहाराळा म्हटले-"हा माझा मित्र आहे. उन्हाचे पित्त बडत्यामुळे तो असा ओरडत आहे."

हे ऐकून तिचे जमलेले लोकही खो खो हसू लागले. व हळूहळू तेथून निघून गेले.

यानंतर कोवळरास अचक्रे हुताकता प्रकट करून दोघे मित्र आपल्या गावच्या दिसने निघाले.

रस्त्याने चालता चालता शिवराम म्हणाला-"मित्रा, स्वर्ग आणि नरक या गोष्टींवर तसा माझा विश्वास नाही. पण मला हे कळत नाही की त्या लोहाराची आकृति आणि भट्टीत तापत घातलेल्या सळ्या जेव्हा पाहून मी समलोकात पोचलो असे वाटून मी कसा काय शावरलो!"

"एक शिवराम, तुझ्यासारखा बड्या मारणारा माणूस सुद्धा 'वाईट कर्म केल्याने पाप लागते' या कल्पनेला बळी पडला.

परून किती आज आणखी तरी ही कल्पना प्रत्येकाच्या मनात कोठेवरी दडलेली असतेच. तुझ्याच मनात जाले की तू मेलस आहेस आणि त्या प्रभात तुझ्या मनातली खरी गोष्ट जाहिर पडली. घरोघर आहे ना?" केशव त्याची समजूत घालत म्हणाला.

"हो मित्रा, तुझा बोलण एकदम बरोबर आहे." डोके हलवत शिवराम म्हणाला.

"मेल्यानंतर आपण कोठे कोठे पोचतो हे कोणीही पाहिले नाही-ही गोष्ट खरीच. परंतु हे ही शिक्केच खरे की नरकाच्या या सीतेमुळे का होईना-मनाच जोकांना आपण केलेल्या चुकल्यांच्या भीतेमुळे इथेच जिवंतपणी नरकाचा अनुभव येतो." केशव म्हणाला.

केशवच्या या म्हणण्यासले सत्य शिवरामला बऱ्याच अंशी पटले आणि यानंतर शिवराम म्हाव्य मार्गाने आपला प्रवास करून 'एक बड्याची व्यापारी' म्हणून प्रसिद्ध झाला.

गरीबचा सन्ता

शिवगिरीचा राजा श्रीदत्त ज्या ज्या दिवशी दरबार बोळवी, त्या त्या दिवशी डोकेंदुखीने ईराण होऊन जाई. त्याला डोके गच्च बांधून घ्यावे लागे, जेप लावावा लागे. आणि या डोकेंदुखीचे कारण-दरबारी विद्वान 'अनिरुद्ध'!

दरबारात अनिरुद्ध निरर्थक इलोक वाचून, ससत्या गोष्टींची पर्चा करून राजांला व इतर समासवंता बीड आणत असे. परंतु दरबारी विद्वान म्हणून मागल्या बोन पिढ्यांपासून दरबारात असल्यामुळे राजाही अनिरुद्धाविरुद्ध काही बोलू शकत नसे. परंतु त्याच्यापासून आपली सुटका करून घेण्याची संघी मात्र राजा पहात होता.

एक दिवस गौरीशास्त्री गावाचा एक गरीब साह्याण राजाकडे आला आणि म्हणाला-"महाराज, मी कुठेकुठे पीरोहिल्य

करून वायको व पीरोमाळांचा उबरनिर्वाह करतो. देवाने मला इतकी मुले दिली आहेत की सर्वांना दोन वेळच पुरेसे खाणंही वायवी भात, स्वातंत्र्य माझ्यासमोर आपखी एक बडवण उपस्थित झाली आहे."

राजा श्रीदत्ताने विचारले-"काय अडचण आहे तुमची?" उत्तरावाकड गौरीशास्त्री म्हणाला-"माझ्या मुलांच्यात एक सहा वर्षाचा मुलगा आहे, तो सकाळी उठल्या-पासून रात्रीपर्यंत एकसारखा रडत असतो. त्यामुळे माझा मला कधीकधी पळून जावेसे वाटते. आपण मला यातून मुक्त करावे अशी विनंति करायला मी आपणाकडे आलो आहे."

गरीब बाह्याची ही विनंति ऐकून श्रीदत्ताने विचार केला-कधीही करून त्या पीरोमाळा अनिरुद्धाच्या गळ्यात बडकवून घावे म्हणजे कदाचित् आपलीही अनिरुद्ध-

पासून सुटका होईल. तो ब्राह्मणाला म्हणाला—“ठीक आहे, व आपल्या मुलाला घेऊन ये. त्याला मी आपल्या ताब्यात ठेवीन आणि तोपर्यंत मी तुला रोजी दहा मूत्रा देत जाईन.”

गौरीशास्त्री हे ऐकून फार खूप काळा. आपलं रोजच दुःख दूर होईल अन् चिंताय रोज दहा मुद्रांची प्राप्ति—आंधळा मागतो एक डोळा, जन् देव देतो दोन! दुसऱ्या दिवशी मुलाला श्रीदत्ताच्या हाती सोपवून गौरीशास्त्री निघून गेला.

अनिष्टाळा बोलवून श्रीदत्त म्हणाला—“हे पहा पंडितजी, आपण मला एक मंत्र करावी. या कनाथ मुलाला आपण आपल्या

घरी घेऊन जा व त्याला आपल्या सारखा पंडित बनवून आणा.”

“महाराज, जात काय मोठंस?—हा माझ्यापेक्षाही सवाई झाला आहे—असे उद्गार आपल्या तोंडून बाहेर पडतील इतक्या लायकीचा बनवून मी त्याला घेऊन येईन.” असे म्हणून अनिष्ट त्या मुलाला बरोबर घेऊन गेला.

दुसऱ्या दिवशी उठल्याबरोबर गौरीशास्त्रीचा मुलगा आरडा—ओरडा करून रडू लागला. खूप प्रयत्न करूनही अनिष्ट त्याला गप्प बसवू शकला नाही. त्या दिवशी पोरान्या रड्या—ओरड्याने अनिष्टाचे डोळे कुटायची वेळ आली. त्यामुळे तो त्यादिवशी दरबारात जाऊ शकला नाही आणि दरबारही त्यादिवशी निविडपणे चांगल्या रीतीने पार पडला!

दुसऱ्या दिवशी ही गौरीशास्त्रीच्या मुलाच्या गोंधळामुळे अनिष्टाचे डोळे तापले व त्याला दरबारात जावेसे वाटले नाही. असा प्रकार एक आठवडा पूर्ण होण्याच्या आत डोळे फिरून अनिष्ट कुठे तरी निघून गेला.

या घटनेनंतर श्रीदत्तासमोर आणखी एक समस्या उपस्थित झाली. ती अशी—शिवगिरी राज्याच्या पश्च्या भागातील सुंदरगिरी नावाच्या विशाळ राज्य

दरवर्षी झवीयांना ज्वित अशा निर-निराळ्या चढाओढी होत असत. श्रीदत्ताच्या दोन्ही पुत्रांना या चढाओढीचे निमन्वण मिळाले होते परंतु ते सर्व चढाओढीत हरले—त्या सर्व विशांत सुंदरगिरीचा युवराज पहिला आला.

श्रीदत्ता मुलांनी सुंदरगिरीच्या राजाची निन्दा करून त्याच्यावर असह्यारोप केला की—या चढाओढीत पक्षपात केला गेला आणि राजाने सर्वांना फसवले. यावर सुंदरगिरीच्या राजाला राग आला व त्याने शिवगिरीवर हत्का करण्याची घोषणा केली.

श्रीदत्ताला आता विचार पडला की, हा धोका कसा टाळावा? एकतर सुंदरगिरी राज्य शिवगिरीपेक्षा तिप्पट मोठे होते आणि ते राज्य बरचदा पातळीवर वसलेले असल्यामुळे शेतीसाठी लागणाऱ्या पाण्याचा पुरवठा शिवगिरीला सुंदरगिरीकडूनच होत असे. त्यामुळे असा संघर्ष व शक्तीशाली राज्याचे अच्युत पत्करणे म्हणजेच युद्धात पराजित होऊन जंगलात पळून जाण्याची पाळी येणे होय.

या गोष्टीचा परामर्श करण्यासाठी श्रीदत्ताने राज्यातल्या सर्व प्रमुख व्यक्तींना बोलावून घेतले.

ही नार्ता गौरीशास्त्रीच्या काजी आली आणि ते राजाला भेटायला गेले.

राजा श्रीदत्त गौरीशास्त्रींना म्हणाला—“पंडितजी, आपल्या मदतीने गेल्या दोन पिढ्यांपासून आम्हाला आस देणाऱ्या माणसाकडून मी स्वतःला मुक्त करून घेतले. आता माझ्यापुढे युद्धाचे संकट उभं आहे, यातून पार पडायचा उपाय सांगा. मी अमरबेवरील निवानही कवाचित आपल्या डोक्यांतून उचवेल.”

“महाराज, बला काही हे फार मोठे संकट आहे असे वाटत नाही. अनेक मुलांच्या जबाबदारीसाठी परिस्थितीची झगडताना बहुधा रोजच आपल्यासमोर

अशा समस्या उभ्या रद्दात असतात, इतरांची मदत न घेता मी स्वतःच ही संकटे सोडवीत असते." गौरीशाही म्हणाले. "ते कसे काय?" श्रीवतने विचारले. "माझी मुले इतर मुलांशी खेळताना कोणा वा कोणा मुलाशी मारामारी करतात, त्यांना पिटून काढतात आणि रोज नवा झगडा, नवी भांडणे उपस्थित करतात. त्या मुलांचे आईबाप माझ्या वरापुढे येऊन आरडा-ओरड करतात. पण मी आणखी रागावून त्यांच्याशी बांडत बसत नाही. उलट मोठ्या सांतीने त्यांना समजावून ही भांडणे निवारतो. आपल्यापुढील समस्या काहीही याच प्रकारची आहे, नाही का?" गौरीशाही म्हणाले.

श्रीदत्ताला गौरीशाहीच्या भाषणाने मर्म समजले. त्याने दुसऱ्याच दिवशी सुंदरगिरी राजाला भेटून निवेदन केले- "माझी मुले अज्ञानाने व विचार न करता जे काही झोळली व त्यांनी जे काही केले त्याबद्दल मी आपली क्षमा मागतो. मी

आपल्याला माझा माऊन मानतो. आपण माझ्या राज्यावर हल्ला करणारच असाल तरीही मी मात्र आपल्यासमोर बुद्धाला उभार रहाणार नाही. श्री दत्ताचे राज्य आपल्या हाती देऊन टाकीन."

श्रीदत्ताचे हे भाषण ऐकून सुंदरगिरीचा राजा आनंदला आणि त्याचे बुद्धाचा विचार सोडून दिला.

काही वर्षे निवून गेली. आता श्रीवतने विचार केला की राज्य मुलांपैकी एकाच्या हाती सोपवून स्वतः निवृत्त व्हावे. परंतु त्याच्यापुढे प्रश्न पडला की राज्य कोणाला द्यावे? कारण त्याची मुले जुळी होती. दोघेही राज्यासाठी झगडू लागले. गौरीशाहीच्या सल्लानुसार राजाने राज्याचे दोन तुकडे करून दोन मुलांना दिले.

असा प्रकार गौरीशाहींनी राज्याच्या बडबडी मोठ्या कौशल्याने सोडवल्या. म्हणून प्रसन्न होऊन राजाने गौरीशाहींना अनेक मूल्यवान भेटी देऊन त्यांची गरिबी दूरवली.

[१८]

[उघटताने अग्निद्वीपातून आपल्या पाचनकर्त्या पितृाला-उपाक्षाला-तांबडेलोव अग्नीला वेण्याविषयी निरोप पाठवला. निरोप पोचताच उग्राक्ष नावा घेऊन आपल्या राक्षसेनेसह अग्निद्वीपाकडे निघाले. एक दिवस आणि एक रात प्रवास केल्यावर समुद्राच्या ऐन मध्यावर असतानाच एक भयंकर इशी वेगाने त्यांच्यावर हल्ला करायला आला. पुढे बाचा.]

तो भयंकर पक्षी पाहताच राक्षस वावरले. घाण्यांनी त्या पाण्याला एकदम खाली अखी पण उग्राक्ष जोरझूत म्हणाला- "एका. श्रेष्ठ घ्यायला लावली की जणू काही ते तुम्ही आपआपल्या मसाली तेलत बुडवून पेटवा." दुसऱ्याच क्षणी सर्वांनी आपल्या मसाली पेटवल्या. पक्ष्यावर बसलेल्यांनी आकाशात उंचावर उडत नक्षीतील राक्षसांवर भाळे व मोठमोठ्या वाडांचा वर्षाव सुरू केला. अशा प्रकारे एक तासभर युद्ध चालल्यावर पक्ष्यावर बसलेल्या उपाक्षचर्म-

काय कारण होते कुणास ठाऊक, पण त्या दिवशी व रात्रीही पुन्हा काही व्याघ्र-चर्मघाण्यांनी राक्षसांवर हल्ला केला नाही.

तिस-वा दिवशी सूर्योदयाच्या सुमारास नावा अग्निद्वीपाजवळ पोचल्या.

“नावा अजून बरा परिचयकडे बाळ वेत. तेथे दोन घंट्या अग्निपर्वताच्या मधे एक खिड आहे. त्या भागात आपण किनाऱ्याला लागू आणि खिडीतून पुढे आपण द्वीपाच्या मध्यभागात जाऊ शकू.” राजासांना मार्गदर्शन करणाऱ्या ठी आलेल्या अस्वलचर्मधारीने सांगितले.

त्याच्या सूचनेनुसार नावा किनाऱ्याने आणखी थोड्या पुढे गेल्या, तेव्हा त्यांना दोन अग्निपर्वतांमधील कांठ खिड दिसली. उग्राक्ष व अस्वलचर्मधारीच्या कल्पनेप्रमाणे ती खिड निर्जन नव्हती! खिडीच्या तोंडा-

शीच त्या भागावर अधिकार असलेल्या व्याघ्रचर्मधारींनी अस्वलचर्मधारींची मोषण सहाई चालू होती. काही व्यंकर पक्षीही खिडीच्या टोकाशी पोचलेल्या अस्वलचर्मधारींवर हल्ला करीत होते.

राक्षस नावांवरून उत्तम किनाऱ्यावर पोचले. खिडीत लढणाऱ्या अस्वलचर्मधारींमधून बाट काढत व्याघ्रचर्मधारी आता द्वीपाच्या आतल्या भागाकडे पळू लागले. अस्वलचर्मधारी हाती आलेल्या शत्रूंना मारत राजासांजवळ येऊन पोचले. त्या सर्वांच्या पुढे असलेल्या एका अस्वलचर्मधारीपाकडे पाहून खडाच चकित झाला व त्याने विचारले-“अरे उग्रवत्ता, हे काय सोंब केले आहेत ते?” आणि असे विचारतच त्याने हाताला धरून उग्रवत्ताला आपल्या खांबावर घेतले.

आपला प्रवळ शत्रु एकपाद यांच्याशी लढायला राजास मदतीला आले हे पाहून अस्वलचर्मधारींना फारच उरठाह झाला. उग्रवत्ताने आपल्या शत्रुपक्षाच्या तस्करीबद्दल थोडक्यात द्वाक्षाला सांगितले व अस्वलचर्मधारींचा नेता कन्व याचा परिचय करून देत म्हटले-“हेच या लोकांचे नेता आहेत. शोनीच व्याघ्रचर्मधारींचाचून चाळे रक्षण केले.”

कन्वने द्वाक्षाला नमस्कार करून म्हटले-“तुमच्या येण्यामुळे आम्हाला पहाडी गुहा

अन् भुयारातल्या अंधारात जगण्यापासून मुक्ति मिळाली. एकपादासारखा क्रूर प्राणी भविष्यातही कधी उत्पन्न होणार नाही. केवळ गुलाभांच्या जिवावर ऐषभाराम करून, देशावर अधिकार चालवून जगणाऱ्या एकपाद आणि त्यांचे शत्रु नागवर्मा व करवीर यांचा आपण अन्त करू शकलात तर आ अग्निद्वीपाचे कल्याण होईल.

“मग आता उत्तरे कसाला? आपण तावडतोब त्याच्या किल्ल्याला येवा घालू या. तुमच्या लोकांनी फक्त आम्हाला रस्ता दाखवावा.” उग्राक्ष आपल्या मानलेल्या मुलाला खांबावरून उतरवत म्हणाला.

“हे काय तडकाफडकी होणारे नाही. आपण यावर विचार-विमिषय करू. सध्या चन्द्रसेना नावाची एक राजकुमारी त्याच्या तान्यात आहे. आपण ह्या विचार केला पाहिजे की आपल्या उद्योगामुळे तिला कोणताही धोका पोचू नये. आशियाय त्या देशातून पळून आलेले तुमच्या देशाचे लोक सांगत आहेत की, अश्व नावाचा तुमच्या देशातला एक माणूस सदासर्वदा शत्रुच्या मार्गमार्गे चालत तुमची सारी रहस्ये त्यांना सांगत असतो.” कन्व म्हणाला.

अश्व फितुर झाल्याची बातमी ऐकून रागाने डोळे लाल करीत व हुंकार उरत द्वाक्षाने विचारले-“ह्या कुठे आहे?”

ह्या विचारा घाबरत घाबरत द्वाक्षाला समोर येऊन उभा राहिला.

“अरे, अश्व कसा फितुर झाला! तो तर तुझा जिगीरी दोस्त आहे ना?” उग्राक्षाने विचारले.

“केवळ मीच नव्हे, तर उग्रवत्त खुदा त्याचा प्रिय मित्र आहे. बहुधा चन्द्रसेनेची विवह करता यावा म्हणून आपल्याला दगा देऊन तो शत्रुपक्षाला जाऊन मिळाल्या असावा.” शत्रुपक्षाच्या स्वरात रुढाने उत्तर दिले.

“चन्द्रसेनेचा विवाह माझ्या मुलाशीच होईल. तो विवाह कोणीही रोखू शकणार नाही. त्या अश्वची खांडोळी करून मी जमिनीत माडून टाकीन.” उग्राक्ष गरबला.

“उप्रास, सात व्ह. आतापरंत एक खुस्य मी आयणापासून गुप्तच ठेवले. एकपासाचा वध करणे साटते तितके सोपे नाही. त्याच्याजवळ एक बद्धुत धर्म आहे. ती अशी की-त्याचे रक्त कोणी माहिले किवा त्याने कोणाचे रक्त पाहिले तरी ती दुसरी व्यक्तीच निविचतपणे मरून जाते.” कन्याने उदास स्वरात ही माहिती पुरवली.

कन्याच्या बोष्टी ऐकून उप्रास चांगलाच भडकला. त्याला प्रथम याचा अर्थच समजला नाही, पण जेव्हा नोट सर्व बोष्टी लक्षात आल्या तेव्हा त्याला विस्मय वाटला. तो म्हणाला-“हे कन्य, मी अशी बोष्ट

कधीच ऐकली नाही. आता एक पॅवही रक्त न येऊ देता एकपासाचा वध कसा बरे करावा!”

“आपल्यापैकी काहीना मरायला तयार व्हावे लागेल. डोंगराच्या शिखरावरील त्याचा कितल्यात दुसरे ही काही बोष्टी कधीच बोष्ट नाही. आमच्याजवळही काही भयंकर पक्षी आहेत, त्यामुळे आपला धनु पक्षांच्या मक्तीने आपल्याला रोखू शकणार नाही. तुमच्या अनुचरांपैकी कोणीही राक्षस त्यांना गुंडाळून चेंडूसारखे फेकून देऊ शकतो. परंतु आपण कित्या जिकून एकपासाला पकडायला जाऊ, तेव्हाच आपल्याला खरा वीर आहे. तो स्वतःच आपल्या शरीरावर तलवारीने एकपासी जखम करून घेऊन आपल्या सगळी आता तर आपल्यापैकी कोणीही तेवून धिक्कत पडत येऊ शकणार नाही.” कन्य म्हणाला.

“तो खूप धर्मवान मुद्दा आहे?” उप्रासने विचारले.

“धर्मवान? हँ! तो तर अयदो दुबल आहे. शिवाय तो खंयही आहे. तो हाती सापडला तर दहा वर्षांचा मुलागाही त्याला कितल्याच्या भितीवून खाली ढकलू शकेल.” कन्य म्हणाला.

“माझ्या अनुचरांपैकी काही मरायला जाऊन तयार होतील. आपण जेव्हा कितल्यात

प्रवेश करू तेव्हा त्याला शोधत त्याच्या मागे लाघू. सर्वात पुढे असणारा सैनिक त्या बुष्टाला पाहून किचाळून नेला तरी हरकत नाही. आपण बाकी सर्वजण दोळे मिटून घेऊन त्याला वेळ आणि त्याला मारून टाकू.” उप्रासने सुचवले.

“चांगली गोष्ट आहे. पण यानंतर जेव्हा आपण दोळे उघडू तेव्हा लगेच आपल्याला रक्त दिसेल ना?” कन्याने विचारले.

“ही कठीण समस्या आहे खरी. आता इथे आपण त्यावर फार गभीरपणे विचार करू शकणार नाही. त्याचा वध केल्यावर काय ते पाहून येऊ. आता प्रथम कितल्या-कडे निघू या.” असे म्हणून उप्रासाने पाऊल उचलले.

अस्वलचर्मधारी रस्ता दाखवत चालू लागले. सर्वजण खिडीत थोडे पुढे गेले, नंतर डाव्या बाजूच्या पर्वतपायऱ्याच्या ओवडघोवड राडांवरून शिखरावर असलेल्या कितल्याच्या रोखाने चालू लागले.

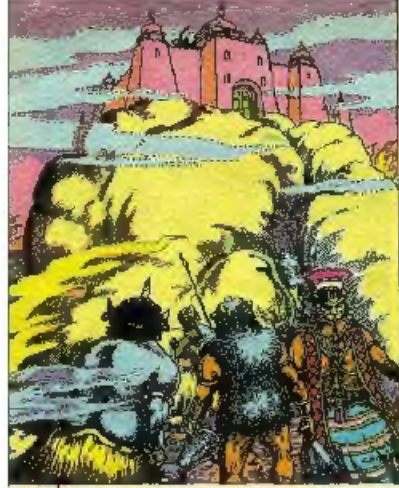
जाण्यासाठी रस्ता असा नव्हताच. सर्वजण लहान-मोठे वगड-वोडे नि काटेरी झुपे. कित्या नव्याच जंजावर होता. मधून मधून पाण्याचे छोटे प्रवाह वहात होते. त्या पाण्याने अनेक ठिकाणी पाय घसरायला होत होते. एका ठिकाणी स्वच्छ पाणी

विसले. सर्वांनी आपली सहान आगवून घेतली. दमले तरी वाटचाल चालूच होती. थांबून तरी करणार काय? आकाशात भयंकर पक्षांचे कुठे नामोनिशाण ही नव्हते आणि व्याघ्रचर्मधार्यांचा आवाज ही कुठे ऐकू येत नव्हता. सर्वजण शांतता पसरली होती!

“एकपासाने काहीतरी कारस्थान केले असावे. सर्व जंजाळा रक्त फावून कितल्याच्या भितीवर अवाज्य पुढे वरून आपणा सर्वांना मारून टाकण्याची त्याची योजना असावी.” कन्य म्हणाला.

एका पुढे चालणारे सोडून बाकी कोणीही कितल्याच्या भितीकडे पाहू

नका." उग्रदत्ताने ओरडूव सर्वांना सचेत केले.

अशा प्रकारे आपसात निर्भय बेऊन ते जेव्हा किल्ल्याच्या तटाजवळ पोचले, तेव्हा त्यांना काही कोलाहळ ऐकू आल्या. तरीही त्यांच्यापैकी कोणीही डोके उचलले नाही. थोड्यात वेळीच एकपादाचा आवाज एकाचा पटेसारखा. निवाडला—"पहा, सुदर्शनची कन्या चन्द्रसेना हिला मी किल्ल्यावरून खाली फेकत आहे."

एकपादाचा आवाज ऐकून उग्रदत्ता-बरोबरच्या सर्वांना वाइचमं वाटले. तरीही कोणी सजोर पाहिले नाही. इतक्यात किल्ल्याचा द्यातपुन ओरडा ऐकू आला.

"फिचुरी, दगा!" पुन्हा ऐकू आले— "उग्रदत्त, चन्द्रसेनेने सोडलेल्या दोरांच्या सहाय्याने वर था. एकपादाला कातड्याच्या दैलीत बंद करून तिचे तोंड बांधून टाकले आहे. आता आपणा सर्वांना भिष्याचे काहीच कारण नाही. पण द्रोही नाशवर्मा आणि करवीर इथेच कुठेतरी टपून बसले असण्याची भीती आहे." असे म्हणत अश्वाने सर्वांना सावध केले.

दुसऱ्याच सणी सल्लनारींचा सणसणाट ऐकू आला, एका हातात तलवार उंच उचलून चन्द्रसेना ओरडली—"असह करवीरासी लडत आहे. हा पहा, हाच तो फितुर नाशवर्मा." असे म्हणून चन्द्रसेनेचे किल्ल्याच्या आवारात खाली उडी मारली.

उग्रदत्त व उग्रदत्ताने आपल्या अनुयायांना सावधानतेचा इशारा दिला आणि चन्द्रसेनेने तटावरून सोडलेल्या दोरांना घेऊन भराभर वर चढू लागले. यानंतर किल्ल्यात उत्तरल्यावर त्यांना दिसले की असह करवीरासी आणि चन्द्रसेना नाशवर्माशी लडत आहेत. हे दृश्य पाहून उग्रदत्ताचा आनंद गगनात मावेना. तो म्हणाला—"चन्द्रसेना, पहा मी आलो. तू आपला सश्रीय इश बस्य केलास. तुझ्या होणाऱ्या साबूलाही व्याघ्रचर्म्यानीशी लढताना पहाण्याची वंची मला मिळाली होती."

जसे म्हणून उद्यान बापलो इगडी नवा नागबर्मावर फेकणार तोच चन्द्रसेनेची उल्लास नागबर्माच्या छातीत धुलली. तो जोरान बापच्या मागे फोडला. राक्षसदेव जावेलो पाहून करवीराने पळामना प्रयत्न केला तोच जखमाने त्याच्या छातीत मारला मारला आणि सोडी बाकी पालना पडला

हे पाहून कन्याच्या धारीत उल्लाह संभरला आणि ज्या वेळीच एकपाचला बघ केले होते ती वेळी जखमून तो म्हणाला—“एकपाच, तुला ऐकू येत आहे का? हे बघ की तुला जासाच साकवडीच या पेटला अग्निपर्वताच्या तोंडात फेकत आहे. तुला आणि सवें बघावाही ज्ञान माराम मिळेल.” जसे म्हणून तो जखमच्या अग्निपर्वताकडे पळत सुटला

“की बापल्याची फिलुरीचे खोंग केत म्हणूनच एकराबले माझ्यावर विश्वास ठेवला. एकराबले जसे कारस्थान केले होते की तो चन्द्रसेनच्या जिवाला मोजा

जखमाची सुचना देऊन स्वतःच्या सारीसार जखम करून आपणा सर्वांना जखम करणार होता की पण खोव्य संघोषी राट पहात होती, अशी भिडताच माणसा बाजूने जाण्यावर हुस्का करून त्याला कातडी वेळीत बंद करून टाकले.” अखत्राने सांगितले.

त्याची बुद्धिमत्ता पाहून सर्वांनी एक स्वराने त्याची ‘बाहुवा’ केली.

अखत्र, उल्लाह व चन्द्रसेना जाणत्या हरिकाराबद्दल जाचापल्या देवी पोचले. तेव्हा चिन्तनेन ऊर्ध्व सामन्तराच्या मुदसोन कारच जातवित्त झाला एका मुन मुहूर्तावर जखमत व अन्तर्सेनेचा विवाह पाटावाटात सावरत झाला

या विवाहान्हाडी कव्य धमूच उगहार वेळून कविजगुरला झाला होता

जखमत आपले स्वकुराचे हावन्त राज्य आणि जाणत्या पातककर्त्या विरुद्धे बरव्य राज्य या दोन्हीचा रावा बनला व त्याने मजक वर्षे सुखाने राज्य केले. (समाप्त)

राज्याचेरक्षण

बुद्धिमानची विक्रमादित्य पुन्हा जाहाकट परत आला. आकाशकन प्रेत उतरवून लांघावर हाकून नेहमीप्रमाणे लुकाट्याने स्वतामाकडे बाळू कागला. तेव्हा प्रेतात बघ करणाऱ्या वेताळाने राजाला विचारले—“राजा, बला कळत नाही की तू या प्रायवातक कठीन कामला का प्रभूत झाला आहेस? तुला पाहून बला काही चंचळ वृत्तीच्या राक्षसजाराची मांडवण संत आहे. त्यांची एक शिवदत्त बाबी गोष्ट की तुला सांगतो. अक्षपक्षार म्हावा म्हणून तू ती गोष्ट ऐक.”

वेताळ बोष्ट सांगू लागला अर्थात सगळ्या भवा वीरव्यावर राज्यावर अग्निदत्त नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याला शिवदत्त व शास्त्रिज्ञ नावाचे दोन पुत्र होते. अग्निवाचिव सवें विद्यामय्ये पोचही माळ पारंगत होते, परंतु शिवदत्त हा

अधिक विनयशील व दयाळू होता. यामुळे सर्वांचे त्याच्यावर जरा अधिक प्रेम होते. राजाला घाटे की थोड्याच दिवसांत शिवदत्त राज्यकारभारात आपला जागला मदतनीस बनेल. परंतु शिवदत्त आपला सर्व वेळ वेद, श्रुति, पुराण यांच्या पठनात आणि ईश्वरचिंतनात व्यतीत करीत असे.

काही वर्षांनंतर-राज्यरक्षणाचे कार्य शांत बळकट व जास्त पद्धतशीर करण्याचे काम तोपशास्त्रे आणि शिवदत्ताला युव राज्याभिषेक करायचा अशा अग्निदत्ताने विचार केला. याला एक कारणही होते- त्यावेळी शेजारील मोराज्य शाबाच्या

राज्याचा शासक नीलधामह राज्य बळकावण्याचे कारस्थान करीत होता.

अग्निदत्ताच्या आज्ञेन शिवदत्ताला ही वार्ता मंत्र्यांनी सांगितली. परंतु या वार्तेन शिवदत्ताला थोडाही संतोष वाटला नव्हती. उलट 'अशा प्रकारच्या शासनकार्यात आपल्याला थोडी सुद्धा रूची नाही' असे स्पष्ट उत्तर त्याने मंत्र्याला दिले.

बाबर आश्चर्याने मंत्री म्हणाला- 'युवराज, आपणाकडून असे उत्तर येईल अशी कल्पनाच मी केली नव्हती. आपल्या सर्व प्रजेचीही आपल्याला 'युवराज' म्हणून पहायची इच्छा आहे.'

'मी एका स्पष्ट संशितले ना, की मला राज्याचा थोडाही मोह नाही?' शिवदत्त म्हणाला.

आपण राजाला शासनकार्यात थोडीही मदत करणार नाही ही बातमी आपल्या शात्रूला कळली तर तो आपल्या राज्यात काही कारस्थान करण्याची शक्यता आहे" मंत्री म्हणाला.

'काहीही होवा, मला याबाबती काही कर्तव्य नाही. माझे असे मत आहे की आपण शात्रूला वाकड्या भावालाच 'युवराज' घोषित करावे. राजा होण्याची माझी मुळीच इच्छा नाही. मला राज्यकारभारात थोडी सुद्धा रुचि नाही अशा स्थितीत मी प्रजेकडे

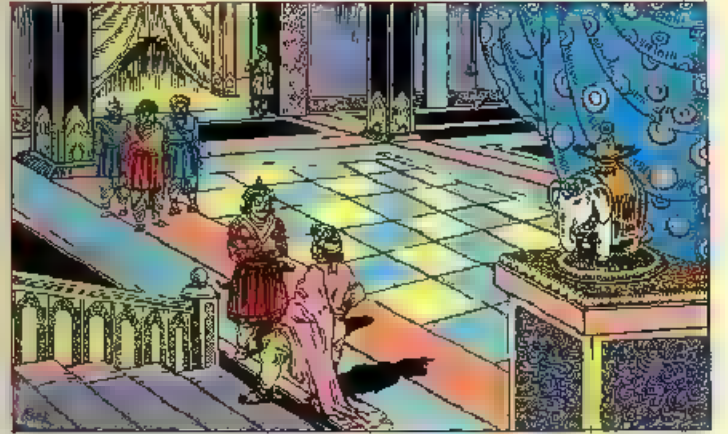
कल्याण ते काय करणार? शत्रूंचा धाकट्या भावाला राजा करून आपण आपल्या आत्मिक प्रगतीसाठी प्रयत्न करावा असे मला वाटते. यात कोणी आड बंड नसे.'

मंत्र्याने राजाकडे येऊन ही वृत्तान्त सांगितला. राजाला फार आश्चर्य वाटले व त्याने शिवदत्ताला बोलेबूच म्हटले 'तू युवराज झाल्याशिवाय मला शासकीय कामात मदत करू शकणार नाहीस, माझा मोठा मुलगा म्हणून तुम्ही ही जबाबदारी आहे. दुसरी गोष्ट अशी की युवराजाची निवड करण्याचा अधिकार राजा' म्हणून माझा आहे, आणि त्या अधिकारात मा पदचोडीची मी तुम्ही निवड केले आहे. यानंतर राजाने देशाच्या कामाकडे-मान

तयारी चालू आहे. तू आता लवकर तयार हो.'

राजाचे बोलणे ऐकून शिवदत्त गप्पच बसला. त्याचे मन हीच स्वीकृति असे सर्वोत्तम गृहित धरले. परंतु दुसऱ्या दिवशी सकाळी शिवदत्ताला महालात पक्षाच नव्हता. राजाने चिंतित होऊन नोकरांकरी सर्वत्र त्याचा शोध घेतला. नोकरांनी राजमहालामागील पर्वतसिखर, नरीनद आणि महालाचे ग्रंथालय इत्यादि सर्व ठिकाणी त्याला शोधले आणि राजाला कळवले की राजकुमाराचा कुठेच पत्ता लागत नाही.

यानंतर राजाने देशाच्या कामाकडे-मान शोध करवला. परंतु काही फल मिळाले

नाही राजा दुखाने व्याकूल झाला राणीनं अन्नपाणी वज्यं केलं

काही दिवसांनी एक धिकारी शिवदत्ता-कडून एक पत्रं होऊन आला ते पत्र शिवदत्तानं आपल्या मातापित्यांच्या नावे लिहिले होते पत्रात लिहिले होते “एक राजकुमार म्हणून माझी जबाबदारी मला नागल्या प्रकारे भाहीत आहे परंतु माझ्या अंतराम्नाजी हाक त्याही पेक्षा अधिक महत्वाची आहे असे मला वाटते मी शिवं जल्मवून करू शकत नाही म्हणूनच माता-पिता, वधू सगसबवी या सर्वांचा त्याप करून मी भग्यास ग्रहण केला आहे आपली निराशा केव्हाचहून मी आपली क्षमा मागतो”

पत्र वाचून शिवदत्ताच्या मातापित्यांना भारी दुःख वाटले परंतु कुठे का असेना आपला पुत्र खुशाल आहे याचे त्यांनी समाधान मानून घेतले

या घटनेनंतर पाच वर्षांनी राजा बाजारी झाला. या काळाने त्याचा द्वितीय पुत्र शान्तिदत्त राज्यशासनाच्या कामात अग्निदत्ताला मदत करू लागला. परंतु आणखी पाच वर्षांनी राजा अग्निदत्त मृत्यू पावला. आणि ‘नीलसागर’चा राजा म्हणून शान्तिदत्ताला राज्याभिषेक करण्यात आला

तसा शान्तिदत्त शुभी नक्कीच होता परंतु तो एक समर्थ शासक नव्हता परिणामतः सर्वत्र दुष्काळ पडला शान्तिदत्ताला दूरदृष्टी नव्हती त्यामुळे तो आमपासच्या देशांतून धान्य मागवून सप्लहीत करू शकला नाही परिणामतः राज्यात खळबळ माजली

अशाच संधीची वाट रहात असलेला सीराज्यचा राजा बाता नीलसागर राज्यावर हल्ला करण्याची तयारी करू लागला या बातने नीलसागरची प्रजा चिंतेत पडली मरीत शेर म्हणून की काय, राजा शान्तिदत्त आजारी पडला

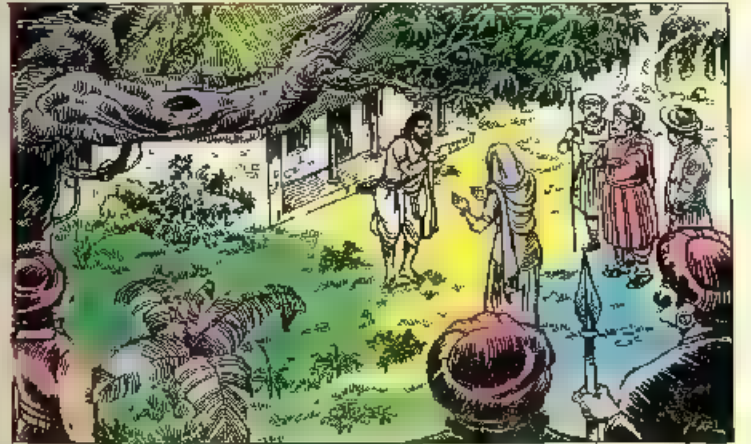
राजमाता काळजीत पडली अशा स्थितीत एका भग्यान राजमातेला सल्ला

दिला-“महाराणी या अडचणीच्या परि-स्थितीत आपल्याला मदत करू शकेल अशी एकच व्यक्ति आहे. ती म्हणजे ‘ज्ञानी अद्भुतेश्वर’ स्वामी.’ आपण त्यांचे नाव कदाचित ऐकले असेल. त्यांच्या आशिर्वादाने सर्व काही सुरळित होईल.”

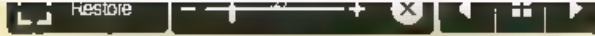
राजमातेने या स्वामीजींवद्द ऐकले होते. काही वर्षांपूर्वी काही लाकुडतोड चंदनवृक्षांच्या सोशात जंगलात खूप दूर गेले. त्यांना तेथे एका चंदनवृक्षाच्या मुळाखी मुण्यांचे वारूळ दिसले. ते वृक्ष मुळापासून कापावा म्हणून त्यांनी वारूळावर नाव घातला. त्यावेळी त्या वारूळातून हे ज्ञानी स्वामीजी बाहेर आले

हे अद्भुत पाहून लाकुडतोड्यांना फार आश्चर्य वाटले व त्यांनीच या स्वामीचे नाव ‘अद्भुतेश्वर स्वामी’ असे ठेवले तेव्हापासून जगत त्यांचे दर्शन घेऊन त्यांच्या आशिर्वादाने आपल्या वेदना व व्यथांतून मुक्त होऊ लागली. काळांतराने तेथेच एक आश्रम बनला

राजमाता भग्याच्या सल्ल्यावरून विचार करीत होती इतक्यात गुप्तहेरांकडून बातमी झाली की, शत्रुसेन्य नीलसागरकडे येत आहे यावर राजमाता तत्काळ राजमहालाबाहेर पडली व अद्भुतेश्वर स्वामींचे साधू नयनांनी दर्शन घेऊन तिने त्यांना विनंती केली, “महात्मन्, आपल्याशिवाय आता नीलसागरचा प्राण

राष्ट्राला सेनापतीला पाचारण करून राज्य-
रक्षणासाठी आपली योजना समजाऊन
सांगून त्याला योग्य त्या आज्ञा दिल्या.

नीलसागरच्या सैन्याने आपल्या सोमेवर
आलेल्या सैन्याला घेरून तोंड दिवून व
मोठ्या पराक्रमाने युद्ध करून सपुसैन्याचा
पराभव केला. आणि सौराज्य देखील नील-
सागर राज्यात समाविष्ट झाला.

नीलसागरच्या सैन्याने अवघ्या तीनच
दिवसात ज्ञा विजय मिळवला. म्हणून
राज्यात सर्वत्र हर्ष व उत्साह पसरला.

यानंतर ज्ञानी अद्भुतेश्वर स्वामींनी
राज्यानेचे एकान्तात दर्शन घेऊन प्रणाम
केला व विनंति केली-“मातोश्री, आता
मला इथून परतायला अनुज्ञा मिळावी.”

राजमातेने आज्ञावाचु भरल्या डोळ्यांनी
स्मितहास्य करीत स्वामींच्या मस्तकाचे
चुंबन घेतले व ती म्हणाली-“तुझ्यासारखा
पुत्र प्रचवून मी जन्म झाले. तू आपले
कर्तव्य पूर्ण केलेस.”

त्या रात्री स्वामी आपल्या निवासस्थानी
परतले.

बेताळाने ही गोष्ट सांगून म्हटले-
“राजा, या गोष्टीवरून एक गोष्ट स्पष्टच
झाली की तो ज्ञानी दुस्परतिसरा कोणी
नसून शिववत्तन आहे! आता माझ्या
मनात एक शंका आली आहे-स्वामींनी

आदर्श्या विनंतीने राज्याच्या रक्षणासाठी
आवश्यक ती व्यवस्था केली व तेवढे करून
पुन्हा परत आप्पासाठी अनुमति मागितली
तो तर सन्यासी होता ना? काही वर्षांपूर्वी
त्याने माता-पिता व राज्याचाही त्याग करून
सन्यास ग्रहण केला असा मावूस राज्याचे
रक्षण करायला प्रवृत्त झाला हे आश्चर्य
माही का? शिवाय सौराज्य नीलसागर
राज्याला मिळवून घेण्याची परवानगी त्याने
कशी काय दिली? या शंकेचे उत्तर माहीत
असूनही तू दिले नाहीस तर पुढ्या झोळ्याची
छकले होऊन घडतील.”

विक्रमादित्याने उत्तर दिले-“ही गोष्ट
खरीच की एकाही व्यक्ती केवळ आपल्या
अंतरात्म्याच्या आज्ञेने बाल्याचे असा
निश्चय करून तो अमळात आणत वसेल,
तर सामाजिक नीतिविवरण त्याला बंधन-
कारक नसलास, तसे बंधन पाळणे आवश्यक
नाही. परंतु अगस्त्य कोणत्याही व्यक्तीला
जन्मदायाच्या आईच्या बाबतीत आपल्या
कर्तव्याने विस्मरण कधीच होत नाही

म्हणूनच शिववत्तनने आईचे दुःख निवारण
केले व आश्रमात परत आप्पाची अनुज्ञा
मागितली आता राज्यरक्षणाची पोष्ट-
परिणाम एकच का असेना, पण सामान्य
राजकुमार व ज्ञानी स्वामी यांच्यात फार
फरक असतो. शिववत्तन असाच राजा
असतो, तर आपल्या स्वाधीनतासाठी व राज्य-
रक्षणासाठी त्याने शत्रुशी युद्ध केलंच असे
परंतु आता आपल्या असामान्य शक्तीच्या
बळात त्याने आपला परिवार व राज्य
कांचे रक्षण केले आणि आपल्या आश्रमात
रहात असतानाही सकटघट्ट झोकावर तो
असे उपकार करीत असे सौराज्य नील-
सागर राज्यात विलीन करण्याबाबत त्यात
विरोध न करण्याचे कारण असे की-
सौराज्याचा राजा नीलसागरावर हक्क
प्रस्थापित करू इच्छित होता.”

असे उत्तर देऊन राजा यौन
होताच प्रेतातील बेताळ प्रेतासह अदृश्य
होऊन पुन्हा शाळावर लटकू लागला.

(कल्पित)

कोणी नाही आपण आम्हाला मदत
करावी.

स्वामींनी लोकां वेळ घ्यायला लागले व
दोळे उचलून ते शत्रुघातेला म्हणाले-
‘मातोश्री आपण अग्रभीत होऊ नये आपले
व राज्याचे काहीही नुकसान होणार नाही.”

यानंतर ते स्वतः राजधानीत आले व
त्यांनी प्राणांची बाजी लावून राज्यरक्षण
करण्यासाठी सैन्याला प्रोत्साहित केले व राज-
महालात येऊन शान्तिदत्ताला ते म्हणाले-
‘तुला कसलीही धाडी नाही तू उठून
उभार रहा तुझे सर्वत्र कल्याणच होईल.”

दुसऱ्याच क्षणी स्मितहास्य करीत
शान्तिदत्त परागावरून उतरून उभा

निवेदन -

127

गांदोबा'ची गंमतशीर स्पर्धा

भित्रेपणाचा फायदा

एका राजाने आपल्या दरबारी लोकांना जेवण विचारले-“आज काय सजविले येथाने राज्याचा प्राणी कोणता?”

समासबांधून जालेल्या निरनिराळ्या उत्तरांपैकी एकामुळेही राजाने समाधान जाले नाही

तेव्हा विदुषकाने उठून म्हटले-“महाराज, माझ्या गते माझ्याजून बक्षिक येणाने पळवारा प्राणी जलम दुनियेत नाही. एकदा छानम्याच्या स्वयंते मी एक हरीण, एक बस, आणि एका कोड्याला हरवले आहे”

राजाने विदुषकाकडे रागाने पहात म्हटले-“मी तुवत्या मर्या ऐकावला इथे कसला नाही. मला खरं उत्तर हवंय.”

“महाप्रभू, माझं उत्तर बरोबरच आहे परंतु त्यावेळेला इतक्या वेगाने धाकण्याचे एक कारण आहे-त्यावेळी एक कुत्रा माझ्या मागे लागला होता.” विदुषक उत्तरला

माझर सर्वे समासद को को हसू लागले. विदुषकाने विनयाने म्हटले-“प्रत्येक प्राण्याची स्वभावाने निराळी अवस्था, परंतु भीतीमुळे येणाऱ्या गतीत फरक पडतो हे बघून महाराजाच्या लक्षात येणार नाही. कारण 'भीती' हा प्रकार कणाक्षी खाताना हेच त्यांना माहीत नाही.”

माझर समासदांच्या तोंडून हर्षोद्गार बाहेर पडले राजानेही हसून विदुषकाला आपल्या बीदातशी मूर्खपण खंगटी करीत दिली.

महान

भारतीय परंपरेसंबंधी
स्पर्धा

बंपर विश्वारा

बंपर बक्षिसे

प्रथम क्रमांक बंपर १०,००० रु. ची शिष्यवृत्ति*

द्वितीय क्रमांक बंपर ५००० रु. ची शिष्यवृत्ति*

तृतीय क्रमांक बंपर २,५०० रु. ची शिष्यवृत्ति*

*यांचे सन्मान हस्त्यांत विभाषून

जेजनाचे बक्षिसे १९८८ एप्रिल अंकापासून
जवळार येईल.

बंपर विभाग

(प्रवेश-पत्रिका)

माता. स्वतः १५ हून अधिक मजूर न वापरता 'कारण.....'
हा शास्त्रानुसारचे हे वाक्य पूर्ण करा.

मादकाचा एक उच्चतम परंपरा आहे व ती समजून घेण्यासाठी 'बांदोबा'
एक उत्कृष्ट यंत्रण आहे. कारण .....

नाव

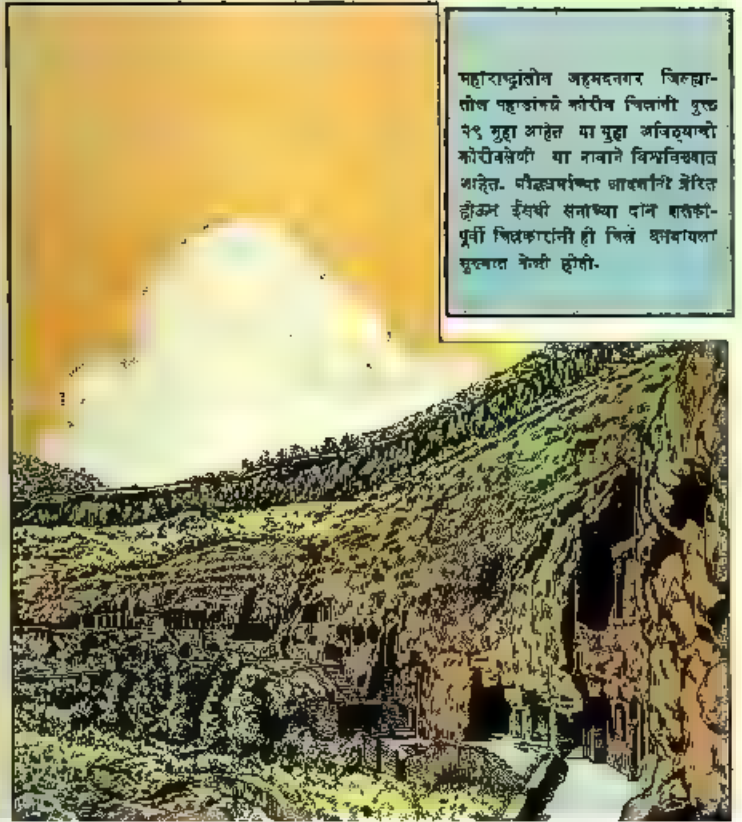
वर्ग

हे प्रवेश-पत्रिकेचे वान कापा व ताबडतोब या-एव्हावर पाठवा :

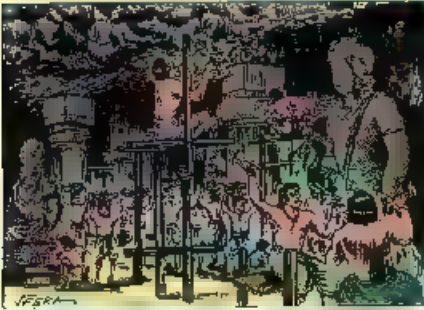
महोदय स्वर्ण, बंपर विभाग
वसनाम पब्लिकेशन
१६८ अकल रोड
महाराष्ट्र ४०० ०२६

अजिंठा-एलोरा

महाराष्ट्रातील अहमदनगर जिल्ह्या-
तील पहडांगचे कोरीव चित्तांगी गुप्त
२९ मुहा आहेत या मुहा अविद्याची
कोरीवलेणी या नावाने विख्यात
आहेत. मीळवर्षाच्या आठवणीत त्रिरित
होऊन ईश्वरी संतोष्या दान हातकी-
पूर्वी चित्रकांती ही चित्रे वसनामला
मुक्तात नेली होती.

वा शुद्धमणीय व्यवसाय वेणी, बौद्ध स्तूप तथा स्तम्भ हे ईश्वरी सनाच्या महाव्याघ्र हाताच्या अतःकाय निर्माण झालेले आहेत

येथील चित्रे व शिल्पातून केवळ बौद्ध धर्माच्या सिद्धान्तांचेच नव्हे, तर त्याबद्दलच्या सामाजिक जीवनाचेही चित्रण केलेले आढळून येते. 'परदेसी ब्याग्याच्या' हातले थोडे निष्कण्ठा-वास्त एक भारतीय माधुर्य राजाची खेळां करीत आहे अशा प्रकारची वर्णने असलेली काही चित्रेही पात आहोत.

त्या काळात स्त्रिया संगीत शिकत असत' असा विश्वासात बुद्धि देणारी शिले व 'एका राजा'सोड स्त्रियांनी आयोजित केलेली संगीतसभा दाखवणारे चित्र' व शिले मधून सातत्या सतान्तीतल्या राजकीय जीवनाचे सुंदर उदाहरण आहे

औरंगाबादपासून ३० कि.मी अंतरावर एवोरा कोटीव लेणी आहेत तेथे बौद्ध, जैन व हिन्दू धर्माची संरक्षित ३६ मंदिरे आहेत या प्राचीन मंदिरातील काही मंदिरे श्रीच्या तत्कालीन आहेत.

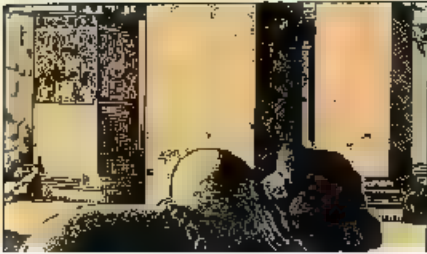

‘एलाशंथ कॅव्हर्नलॉय मंदिर’ ह्या शिल्पकलेचा जपूने नमुना आहे. एकाच शिल्पदुन विमाण केलेल्या या मंदिराची कदोबरी कदोब असे शिल्प दुनियेक अन्यत कणठेही नाही.

२७६ X २५४ फूट लांबी रंदी जतणारे सोळावे लेणे किष्किस्वात आहे. शिव-पार्वती हांच्या जीसा प्रदक्षित करणारी अस्तंय अनुपम शिल्पे इडे म्हायला मिलतात.

मंदराच्या तेभ्याहीन शमनावनाराच्या दुब्यावर सर वृष्टी खिलुनच रहत विचिलीने असल्या ‘एलो-पाची आश्रय’ नाकाच्या र्थात असे वनूद केले आहे की एबोरा येण्याशी तुवना करता येतील अशा प्राचीन शिल्पांचे नमुने दुनियेक अन्यत कोठेही म्हायला मिलचार बाहीत.

पाटा-वरवंटाचे महात्म्य

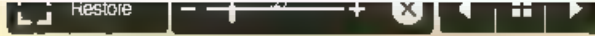
शेकडो वर्षांपूर्वी ब्रह्मदेशातील एका नाळगू लालका. वरवंटा जवळ ठेवून गावात एक म्हातारी रहात असे. तिला दोन नासू होते. वरते समयी आपल्या दोन्ही वास्तवांना जवळ बोलावून ती म्हणाली-“बाळांनो, माझ्याजवळ सोने-चांदी वगैरे काहीही नाही. स्वयंपाकघरात एक पाटा आणि वरवंटा तेवढा आहे. मोठ्याने पाटा घ्यावा व छोट्याने वरवंटा घ्यावा आणि आरामात रहावे.” एवढे बोलून म्हातारीने ‘राम’ म्हटला.

“मला पाटा काय करायचा? मी काय स्वयंपाक करून खू?” असे म्हणून मोठा मुलगा गावाला निघून गेला. तिथे मेहनत अंजुती करून त्याची स्थिती चांगली सुधारली पण छोटा विचार कळ लागला. “वरवंटाचा काही उपयोग नसता, तर आधीन तो मला कसाका दिला असता?” आणि तो वरवंटा कायम आपल्याबरोबर

नाळगू लालका. वरवंटा जवळ ठेवून गावात एक म्हातारी रहात असे. तिला दोन नासू होते. वरते समयी आपल्या दोन्ही वास्तवांना जवळ बोलावून ती म्हणाली-“बाळांनो, माझ्याजवळ सोने-चांदी वगैरे काहीही नाही. स्वयंपाकघरात एक पाटा आणि वरवंटा तेवढा आहे. मोठ्याने पाटा घ्यावा व छोट्याने वरवंटा घ्यावा आणि आरामात रहावे.” एवढे बोलून म्हातारीने ‘राम’ म्हटला.

“मला पाटा काय करायचा? मी काय स्वयंपाक करून खू?” असे म्हणून मोठा मुलगा गावाला निघून गेला. तिथे मेहनत अंजुती करून त्याची स्थिती चांगली सुधारली पण छोटा विचार कळ लागला. “वरवंटाचा काही उपयोग नसता, तर आधीन तो मला कसाका दिला असता?” आणि तो वरवंटा कायम आपल्याबरोबर

नाळगू लालका. वरवंटा जवळ ठेवून गावात एक म्हातारी रहात असे. तिला दोन नासू होते. वरते समयी आपल्या दोन्ही वास्तवांना जवळ बोलावून ती म्हणाली-“बाळांनो, माझ्याजवळ सोने-चांदी वगैरे काहीही नाही. स्वयंपाकघरात एक पाटा आणि वरवंटा तेवढा आहे. मोठ्याने पाटा घ्यावा व छोट्याने वरवंटा घ्यावा आणि आरामात रहावे.” एवढे बोलून म्हातारीने ‘राम’ म्हटला.

जोपर्यंत तुझ्याशिवाय इतरांपासून गुप्त राहील तोपर्यंतच त्याची ही शक्ती ठिकेल”

यानंतर आपला वरवंटा घेऊन छोटा गावाकडे परत चालला. वाटेत त्याला एका कुऱ्याचे घन दिसलं त्यानं आपला वरवंटा काढून त्याच्या नाकपुडोशी धरला. कुत्रा घट्टविष्टी उठून उभा राहिला आणि शेपूट हळूचत छोटाच्या मागे मागे चालू लागला. लवकरच छोटाचा भावाची स्याती गावभर पसरली. लोक त्याला प्राणदान देणारा ‘वनबंध’ म्हणू लागले. परंतु अजूनही कोणाला माहीत नव्हते की प्राणदान देण्याची शक्ती त्या वरवंटापासून आहे!

छोटाचा दिवसांनी राजाच्या एकुलत्या एके कन्येचे प्राणोत्क्रमण झालं. छोट्याने तिला पुन्हा जिवंत केलं. राजानं कृतज्ञतेने तिचा विवाह छोट्याशी करून दिला व त्याला आपला वारस बनवले. राजाचा बाचई नवऱ्यावरही आपल्याने आपलं कार्य त्याने चालूच ठेवले. त्यामुळे राज्यात प्राणांचे अथ कोणालाही राहिले नाही.

एके दिवशी छोट्याच्या मजान विचार आला वरवंटाच्या उपयोग करून घेईला माणूस जिवंत होतो तर त्याचा असाच उपयोग करून वृद्धावस्था संप्याचे यावता येणार नाही का? याचे प्रत्यंतर पहाण्यासाठी तो स्वतः रोज वरवंटाच्या वास

वेळ लागला व बायकोलाही वास देऊ लागला. राजकुमारीला हे विरयेंक वाटे. परंतु आपला पती एक ‘वनबंध’ आहे—असेल काही कारण—म्हणून ती मृकाट्याने रोज वास घेत राहिली. आणि बाचा परिणाम म्हणून ते दोघे कायम तरुणच राहिले.

या दोघांचे चिरंताप्य पाहून चन्दाला त्यांचा हेवा वाटला त्याला वाटे—चिरंताप्यावर फक्त आपलाच हक्क आहे. त्यामुळे छोट्याचा वरवंटा पळवायची संधी तो पाहू लागला.

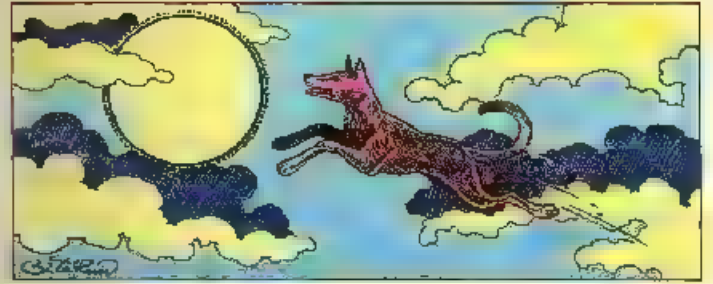
एक दिवस छोट्याला आडळून आले की आपल्या वरवंटावर जरसे शेवाळे चढले आहे. ते शेवाळे चालवाने म्हणून त्याने वरवंटा उन्हात बाळायला ठेवला व स्वतः तिथं बसून राखण करू लागला.

हे पाहून राजकुमारीने त्याला टोकले—‘हे काय? तुम्ही तर माता छवकरच राजा जनपार जाहात, वरवंटावर तुम्ही स्वतःच कडाला पडारा घातला हवा? इतके नोकर आपल्याजवळ कडाला घाहेत काय?’

छोटा म्हणाला—‘मी आपला कुत्रा सोडून दुसऱ्या कोणावरही विश्वास ठेवत नाही’ असे म्हणून कुऱ्याला पहाऱ्यावर बसवून तो महालात निघून गेला.

ही संधी पाहून चन्द्र शाही उत्तरला व वरवंटा उचलून पळू लागला. अमानास्येचा दिवस असल्याने कुऱ्याला चन्द्र दिसना परंतु त्याला वरवंटाचा वास सुपरिचित होता म्हणून केवळ वासाच्या आधारेने हो चन्दाचा पाठलाग करीत राहिला.

सहादेसातल्या सोकाची आजही बंधी समजून आहे की अजूनही कुत्रा चन्दाचा पाठलाग करीतच आहे. चन्द्रग्रहाच्या नेळीं ते ओरडतात—‘पहा पहा, कुत्रा चन्दाला मिळत आहे.’ ग्रहण संपल्यावर म्हणतात—‘कुऱ्याने त्याला सोडून दिले’ त्यांची अशीही समजूत आहे की, कुत्रा हा खान प्राणी असल्यामुळे तो चन्दाला पूर्णतः मिळू शकत नाही.

जिवंत होऊन उठेल” लाडगा म्हणाला “म्हणजे माझ्या वरवंटापासून अशी अद्भुत शक्ती आहे?” मुलाने निचारल.

“भास्वाचरोबर जल, तुला स्वतः स्थान कळून येईल” लाडगा म्हणाला

ह एवढून छोट्याचे कुतूहल जागृत झालं आणि झालावरून उतरून तो लाडगाच्या मागे चालू लागला. अगलात एके ठिकाणी मेलला लाडगा पडला होता. म्हातारोच्या नातवानं आपला वरवंटा त्याच्या नाकाजवळ ठेवला. आणि काय आश्चर्य!—दुसऱ्याच क्षणी तो जिवंत झाला!

लाडगा म्हणाला— तुझ्या वरवंटापासून तुझ्या त्याच्या वासातच आहे ही गोष्ट

चांबोबा

मंगारामची बुद्धिमानी

श्रवतीपुराचा राजा रावबर्मा आपल्या कुबकेदार मित्रांना जलंर बबरे जावून पुनवत घडाने त्या बंभाळत असे. एक दिवस रावबर्मा राहो करता करता गप्पांच्या नावात चुकून म्हाण्याने एका बाजूची मिठी धोडीही कापली.

आपली नुक लक्षात आल्याबरोबर-आता राजा आपल्या काळीज देईल-या विचाराने तो बाबरला वण त्याच वेळी त्याच्या डोक्यात एक अफलातुन कल्पना आली.

त्याने राजाला म्हटले- 'महाराज राजाज काय वण घांटे मोळे घडाट-आणि कल्पतीं राजेही एकदा एकाद्या सवयीला बळी पडने की ती सवर होइयं त्यांना अशक्य !'

मंगारामचे हे बोलणे ऐकून राजा सोडया त्याने म्हणाला- 'मी आमची कोणतीही सवय घालवून दाखवतो.'

"महाराज ही मोष्ट इतकी सोपी नाही आपल्याला मिठा सावरायची सवय आहे. समजा एकाद्या वेळी या मिठा नगहोला जाता तरीही मिशाला काय कायची व त्या कायकायची सवय आपण निसरदार नाही." आम्हाला देत गेलेल्या म्हणाला.

राजाचाही अहंकार जागा जगा जाला त्यानेही जोगत म्हटले- 'मी हे मुळीच करू नका नाही. वाटले तर आपलाच माझ्या मित्र्या उतरव.'

मंगारामने सफावतेचा एक खोलवर भास घेतला आणि झटकन राजाला मित्र्या कापून टाकल्या.

एक दोन मिनिटे गेली व गंधी लांच राजाचा हुद्दा मिशिकडे गेला आता तो खल्लूजून दुसु लागला.

मंगारामने म्हणजे बरे मानून राजाने आपल्या गळघातला हार गंधारामला बक्षिस दिला.

कृष्णावतार

मेस्वर्वावर सर्व देवांची सभा भरली.

सभेत विचारार्थ विषय होता-कसाचा

नाश कसा करायचा? कसाच्या आसान

सर्व देव कटाळून गेले होते. प्रत्येकाने

आपापली कल्पना सांगितली बराच वेळ

या विषयावर सायक-बायक जर्जा झाली

शेवटी सर्व देवांनी मिळून कसाच्या

पारिपरयासाठी एक सुरेख योजना आखली

व सभेचे काम संपले. त्या समारंभात भाग

वतल्यानंतर नारद सरळ मथुरेला पोचले.

कसाच्या महालाशी पोचताच त्यांना

महाद्वारावरून प्रतिहारी सन्मानपूर्वक

महालात घेऊन गेला.

कसात पुढे होऊन नारदाचे स्वागत केले.

व अर्घ्य देऊन त्यांची पायपूजा केली.

यथा प्रकारे त्याने नारदाला संतुष्ट केले.

नारद कसाकडे दृष्टी पळवून म्हणाला-

"बासा, तीर्थाटन करीत करीत मी शेर

पर्वतावर पोचलो तेथे ब्रह्मदेवादि सर्व

देवांची सभा भरली होती. काही गंधीर

पक्षां एकत्रला मिळेल अशा अर्थाने मी

घोडा वेळ तेथे थांबलो, आणि काय सांगू!

ते सर्व मिळून तुझा संहार करण्याची

योजना आखत होते! तुझ्या काकाची

मुलगी देवकी हिच्या गर्भातून जन्म घेणाऱ्या

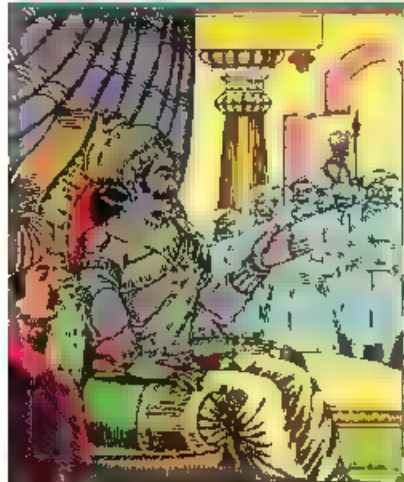
आठव्या बाळाकडून तुझ्या जिवाला खोका

आहे! देवांचा रक्षक त्या लयात जन्म

घेणार आहे म्हणून तू आपल्या पाणरक्षणा-

साठी आतापासूनच काही व्यवस्था कर

व सर्वमागचे अवलंबन करून सुखाने

पहाडीचे चूर्ण जाले किंवा सगळे साबरांचे पाणी पार चुकून गेले तरी भी विचलित होणारा माणूस नाही. आणि शिवाय जसे पहा या नारराचे पाय व तोंड कधी बघू नसत नाही. कोणी न बोलावताच सगळ्यांकडे जातो, तोंडाचा नेटून दे बघववत रहातो. एकानेबळ दुसऱ्याबद्दल कागाळी करून बांधून लावून देऊन बायल गमवत पहात रहातो. जाता सांगतो आहे की पडपुलाकडून माझ्या प्राणांना धोका आहे! एखाद्यासाठी आपण अरिष्ट, केडी, प्रलंब, बेनुक, पूतना, काष्ठिया इत्यादि सगळीं ज्ञानरूप राहून माझ्या तान्ह्या संहार करायला हवा कोणीही वाचक-मातेच्या नवतरे का जसेना-त्यासाठी सोडून घालणार नाही. मी जिवंत असताना माझ्यावर अवलंबून बसणारांना भयभीत होण्याचे कारण नाही. त्यांचे रक्षण करायला मी बाहेर की! तेव्हा सगळीं स्वच्छापूर्वक तयार करावा "

यानंतर कसादे सगळा सहाय्य केली आणि तो आपल्या महालात गेला. ताबडतोब आपल्या आप्त-मित्रांनी गुप्त सगळा बोलावून त्यांना तीं म्हणाला-
"बायलातून अनेक परिचारिका नेमून देवकीवर पदारा करध्याची व्यवस्था करा वा वा परिचारिकांनी बसवेवावरही,

कालक्रमण कर. मी तुम्हा हितचिन्तक आहे म्हणून ही खबर देण्यासाठी भुहाम इथे आलो" असे समजावून नारद आपल्या पाटेने निघून गेला

यानंतर आपल्या सेवकांकडे हलून पहात बस म्हणाला -"मी नारदाची एवढ्याच-साठी मंत्री ठेवतो की तो अस्विकृत बुद्धिमान आहे पण तो काय माझ्यासारख्या शरपशील बाणसाला भोटी खलवतो होय? आणि मी काय ब्रह्मदेव व इतर देवांना भितो की काय? मी तर त्यांना मूळी मानवच नाही. माझा कोव उत्तमला तर मी माझ्या बळगुटीच्या एकाच प्रहाराने सगळे दिसा व विकपाळांनाही भोट करू शकतो सगळे

नजर ठेवली पाहिजे. देवकीला गर्भधारणा केल्या दहाही, कितीवा महिना आणू आहे, प्रसूति केल्या होणार वगैरे खडानुसरा माहिती त्यांची देत राहिले पाहिजे. न दमता, न आराम करता रात्र-दिवस पहाय चालू रहावा. पण लक्षात ठेवा-हे सर्व कशासाठी-माचा बाप कुणालाही पशा लागता कामा नये." अशा प्रकारे कसाने उपांना सावध केले.

या अवधीत नरद भगवतून सरळ विष्णुबळ गेले व आपण कशा प्रकारचे बीजेरून ठेवले आहे आणि परिणामत कस कशी बीजफळे सुरु करणार आहे याची माहिती त्यांना नारदाने दिली.

नारद निघून गेल्यानंतर भगवान विष्णुने कंसाच्या सर्व योजना असफल करून कसा जन्म घ्यावा याचा विचार करू लागले. या संदर्भात त्यांचा एका जुनी हुकीकत आठवली, ती अशी पाताळ लोकात कालनेमीचे सहा पुत्र रहात असत आपल्याला कधीही मृत्यु येऊ नये अशा वर मागण्यासाठी त्यांनी ब्रह्मदेवाची आरावना सुरु केली त्यावेळी तिन्ही लोकांवर राज्य करणाऱ्या हिरण्यकल्पापुला ही वार्ता समजली व त्याने कोषाने त्यांना शाप दिला की आपल्या कुलातील अंण्ड अशा या जिवंत असताना तुम्ही इतरांकडून वर मिळवण्याची कामना केलीत म्हणून तुमच्या पितापुण्या हातूनच तुमचा मृत्यु होईल.

या गोष्टीचे स्मरण होताच विष्णुने योगमायेला बोलावून आदेश दिला-"तुझ्या कडून एक कार्य पूर्ण होणार आहे. कालनेमीचे घडगर्भ नावाचे सहा पुत्र आहेत. त्यांच्यापैकी एकेकाला कदाक्रमाने घडून जाऊन त्यांचा देवकीच्या गर्भात प्रवेश करव. त्यांचा जन्म झाल्याबरोबर त्या त्या वेळी कंस त्यांचा तंहार करेल पण देवकीच्या सातत्या गर्भान्तर्मात्र मात्र रोहिणीच्या गर्भात परिवर्तित कर. लोकांना वाटेक की कंसाच्या भयान सातत्या वेळी देवकीचा गर्भपात झाला आहे ते बालक

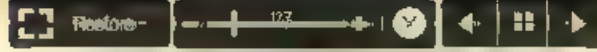
माझा भाऊ म्हणून रोहिणीच्या पोटी जन्म घेईल. यानंतर जेव्हा मी देवकीचा आठवा पुत्र म्हणून देवकीच्या गर्भात प्रवेश करीन त्यावेळी तू स्वतः कंसाच्या हाईचा पालक नव याची पत्नी यशोदा हिच्या गर्भात प्रवेश कर. सवरात्रीच्या वेळी जन्म घेऊन आपण दोघेही स्थानपरिवर्तन कर. यानंतर कंस जेव्हा तुला दगडावर आपटून मारण्याचा प्रयत्न करील तेव्हा तू आकाशात उडून जा. इन्द्र तुझ्या स्वागताला येऊन तुला आपल्याबरोबर घेऊन जाईल. आणि आदिशक्ति म्हणून तुला अभिषेक करील. नंतर तू वेद्याप्रमाणे नीलधर्मिणी व चक्र-सारख्या चेहऱ्याची, अष्टभुजायुधे शस्त्र, पद्म, गदा, खड्ग, पद्म, मधुकलश, मुसळ व

सुळ धारण करणारी, नीलवर्णाच्या रेशमी घेईल. यानंतर जेव्हा मी देवकीचा आठवा पुत्र म्हणून देवकीच्या गर्भात प्रवेश करीन तेव्हा तू स्वतः कंसाच्या हाईचा पालक नव याची पत्नी यशोदा हिच्या गर्भात प्रवेश कर.

योगमायेने विष्णूचे आज्ञापालन केले. यांच्या कुवेमुळ देवकीने एका माणसास एका बडगर्भाच्या आपल्या गर्भात धारण केले ज्या ज्या वेळी तिचा प्रसूतिकाळ जवळ येई त्या त्या वेळी संवत तावडतोच कंसाला ही वार्ता कळत, कंस येऊन बालकाला घेऊन जाई व त्याचे पाय पकडून धिळेवर आपटून त्या बालकाची मारण करी.

देवकी ज्यावेळी सातत्याचा गर्भवती झाली, त्यावेळी योगमाया ती गर्भ घेऊन

जाला त्वावेळी वसुदेव व देवकी यांच्या-
धिवाय कोणीही जागे नव्हते. पहारेकरी
नाळ निद्रेत प्रेतासारखे निषेध पडल होते.

कसे कुणास ठाऊक, वसुदेवाच्या मनात
आले की त्याला मुलगा झाला आहे.
म्हणून तो देवकी जवळ आला. तेथे
पोचल्यावर जणू काही चन्दादयस झाला
आहे असे त्याला वाटलं. मुकतेच जन्मलेले
माऊक दाट केसांचे व मेघदणचे होते.
त्याच्या अरीरावर कुठेही एवढासा वाग
किवा मळ नव्हता. तो आपले विचार
होळे उघडून बोहीकडे पहात होता!

बाळाला पाहून वसुदेवाच्या मनात
आले-“याही बाळाला कंसाचे शरले तर
माझ्याने ते दुःख सहन करवणार नाही
त्यापेक्षा माका इथून नेऊन कुठेतरी
लपवावे.”

देवकीला यावेळी प्रसववेदना न होताच
हे बाळ जन्मले होते. परंतु आता काय
करावे हे तिलाही समजत नाही! वसुदेवाने
अपला विचार देवकीला सांगितला व
तिच्या मांडीवरील बाळ उचलून घेतले.
झटकन तो अंतपुर पार करून सरळ
गव्हाघरी गेला. तेथे यज्ञोदेने नुकताच
एका कन्येला जन्म दिला होता व ती
स्वतः गाळ झोपली होती. वसुदेवाने
हळूच पावत्या नाजूने आपल्या मुलाला तेथे

ठेवले व तिच्या मुलीला देवकीजवळ आणून
ठेवले. व स्मृतः साबडतोच कंसाकडे जाऊन
देवकीला कन्याऐवज झाल्याची वार्ता त्याला
दिली.

ही वार्ता ऐकून कंस चावळून उठून
ब्रह्मा, भरकन कायके ठीक करून प्रसूति-
कन्याच्या दाराशी आला, आणि ओरडूनच
त्याने बाळाची मागणी केली.

देवकीने बाळाला आपल्या छातीशी
पारले आणि म्हणले-“दादा, रागातून कोस
यावेळी मला मुलगी झाली आहे. तुझ्या-
सारख्या दिव्यात कीराळा एक मुलगी
काय करू शकेल? कृपा कर हिचा तरी
वाचव. यापूर्वी जी मुलं झाली, ती सर्व
मुळगे होती, म्हणूनच त्यांचा वध करताना
मी तुला रोखले नाही, कि न जाणो
त्यांच्यामुळे तुला भविष्यात काही त्रास
होऊ शकेल! पण दादा, यावेळी तरी
माझ्यावर दया कर रे!”

पण कंसान तिच्या माफीशकडं लक्षच
दिले नाही आणि तो प्रसूतिगृहान शिरू
लागला. हे पाहून पद्मान्यावर असलेल्या
स्त्रियाही हाहाकार करू लागल्या. परंतु
त्याने त्या मुलीला देवकीच्या हातून
हिसकावून घेतले व पहिल्याप्रमाणेच गव्हा-
घर आपटण्यासाठी हात उचलला. परंतु ते
बाळ कंसाच्या हातातून निसटून आदि-

मोजी व मोकुळात रहाणाऱ्या देवकीच्या
उदरात त्याचा प्रवेश घडवला. रोहिणीने
ठरल्यावेळी चन्दासारख्या सुंदर मुलगा
जन्म दिला. संरक्षण द्वारा हा गर्भ उत्पन्न
झाला म्हणून त्याचे नाव ‘संकर्षण’ असे
ह्याच बळराम होय.

बळरामाच्या जन्मानंतर देवकीला
आठव्यांदा गर्भधारणा झाली. त्याच दिवशी
मोकुळात नन्दपत्नी यज्ञोदेलाही गर्भधारणा
झाली. तळ महिने भरल्यानंतर धावण
महिण्यातील कुणपक्षातील अष्टमीला
मध्यरात्री आकाशात ज्यावेळी पाच गृह
उच्चस्वानी होते अशा मुहूर्तावर विष्णूचा
अंश कृष्ण याचा देवकीच्या पोटी सन्न

शक्तिच्या रूपात आकाशात उभे राहिले
कलशातला मध पिऊन, विकट हास्य
करित, कंसाकडे पहात आदिशक्ति
म्हणाली-“अरे दुष्टा! तू मला दगडावर
आपटून आरापणा प्रयत्न केलास. तुला
प्रवळ शत्रु तुला मासपणा येईल तेव्हा
पाचा सूड म्हणून मी त्यावेळी मृत्युदेवीच्या
रूपात येऊन तुला रक्त व प्राण हरण
करित. तू गर्व कसला करतोस. तुझा
संहारक जन्माळा येऊन चुकला आहे.”

त्याच वेळी कंस देवकीकडे गेला, हात
ओढून तिला म्हणाला “देवकी, मी प्राण
भयाने महान पाप केले. तुझी सर्व मुलं
मारून मी तुला अपार दुःख दिले. पण

इतके करून मी असफलच झालो ब्रह्म-
देवाने छळाटी लिहिलेले पुसणे तुच्छ
मानवाला असावय आहे प्रभांचे पोषण
किवा सहार ही तर काळपुरुषाच्या हातकी
गोष्ट, आपण मानव केवळ निमित्तमात्र !
म्हणूनच मी तुझं पांय धरून तुला गिनवतो
की तू आपले पुत्र विसरायला अयम
कर "

देवकी कसाचे सात्वन करीत म्हणाली-
" हाहा माझा नशिबी कुःळ भोगण्याचेच
लिहिले होते, त्याला तू तरी काय
करणार ? " देवकीनं त्याला असाप्रकारे
अभ्यर्चवून पाठवून दिले

सकाळ होण्यापूर्वीच वसुदेव नंदाच्या
घरी गेला. नन्द पुत्र-अन्नाच्या आनन्दास
होता. वसुदेव त्याचे अभिनन्दन करीत
म्हणाला- " वा, तुला मुलगा काय सुंदर
आहे ! तू मोठा भाग्यवान आहेस. वन
आता भस्म कर-या मुलाला वंजन तानड-
तोड वापल्या काकी-गोकुळात जा. तेथे
माझ्या पत्नीला-रोहिणीलाही एक मुलगा

जालला आहे. त्या मुलाला आपला मोठा
मुलगा घालून आणि या बाळाला धाकटा
मुलगा म्हणून तू दोघांचेही काळ लाडन-
पालन कर. त्या जंगली मागात सावध-
गिरीने मुलांचा संभाळ कर जूर कसातं
देवकीच्या संतं मुलांना बाळून टाकले
रोहिणीला जालला पुत्रच फक्त बायला
त्याच्या छालनपाळनाची जबाबदारी तुम्ही
सर्व मुलांचा सहार करण्याचे कार्य पुतनंवर
सोपवलेलं आहे, ती मुलांचा धोष घेत
आहे उजाडण्यापूर्वीच इथून निघून तू
जायत्या माझीच्या काळपाकडे जा. तू इथे
नगरात शुल्क वसूल करायलाच आला
होताच ना ? ते तुला कावं पूर्ण झालंले
आहे, तेव्हा आता थोडाही वेळ न घालवता
निघून जा. "

वसुदेवाच्या तांडकी वार्ता ऐकून नंदाचा
बाळाळा पाळण्यात ठंवन, वसुदेवाचे जाहार
मानून, आपल्या पत्नी व मुलासह कुठके
वेळ जोडलल्या गाडीतून सीध्द गतीने
आपल्या गाडीच्या काळपाकडे निघून गेला.

अपात्रदीन

श्रावस्तीचा राजा सुकेतु एकदा शिकारी-
साठी एका जंगलात गेला. शिकारी
मागे घाषताना नदी, नाले, डोंगर पार
करीत करीत तो आपल्या सहकाऱ्यांपासून
दूर गेला. एकदा हिडताना त्याला एक
मूष्य विसले-एक वृक्ष घनगर एका
आडाखाती दगडावर गाढ झोपी गेला
होता व एक चित्रकार थोडा दूर उभा
राहून त्याने चित्र काढीत होता

राजा हळूच त्या चित्रकाराजवळ गेला
अत्यंत मोठ्या दिसणाऱ्या घनगराचे इतके
सजीव चित्र काढणाऱ्या त्या चित्रकाराचे
राजाने अभिनन्दन केलं

राजाला ओळखून चित्रकार म्हणाला-
महाराज, माझे नाव अजन्त आपण पहिले
तर केले-चित्ते, अखले यांशांशी जूर घाली
जिणे-स्वच्छन्दपणे फिरतात अन्ना मा
ठिकाणी ह्या घनगर मेंढपा जारायला

आला मेंढपांचा पहारा व आपले रक्षण
हे दोन्ही विचार सोडून ह्या कसा शांत
झोपला आहे ! "

राजाने त्या चित्रकाराचे व त्याच्या
चित्राकडे एकदा नीट बारकाईने पाहिले
बाणि आपल्या गळघातला मूष्यवान द्वार
काढून चित्रकाराच्या हाती येत तो
म्हणाला- हे चित्र मी घेऊन जातो. त्याचे
मूष्य म्हणून ह्या द्वार तू उघडून ये "

यानंतर चित्रकाराने घनगराला झोपेतून
उठवले व राजाने दिलेला द्वार त्याला देत
चित्रकार म्हणाला " महाराज, मी थोडा-
फार चांगला चित्रकार असेनही परंतु
आपल्या घसतीला उतरलेलं असे चित्र मी
काढले जतेल तर त्याचे श्रेय या घनगराला
आहे. एकावे सुवर निश्चयकृत्य चित्राराने
म्हणून मी या भागात आलो होतो. परंतु
दिवसांभरवळया या रीतीलात इतक्या निमित्त

मुमन देवाई

पणें कोणु शकणारा हा माणूस फारच चांगला माणूस असला पाहिजे, म्हणुन मी याचेच चित्र काढले तेव्हा आपणाकडून मिळालेले हे बक्षिस बालाच ठेणे उचित होईल."

बाबद राजा सुकेतुन आपल्या बोटातली हिचाची अंगठी काढून चित्रकाराला दिली व म्हणाला "तू आणखी एकावे सुद्धा चित्र काढून मला वाणून दे. तोपर्यंत ही अंगठी तुला या गोष्टीची आठवण देत राहील."

या अवघोत राजाचे सहकारी त्याला बोवत तेथे पोचले व राजा त्यांच्याबरोबर नगराकड निघून गेला.

राजाला चित्रकाराचे फार कौतुक जाटले. चित्रकाराची दृष्टि बरोबर योग्य

चित्र विषयाकडे गेली. बोर अरव्यात सुसाने जोपणास अक्षरां खरोखरीच चितारण्यासाठी योग्य विषय होता आल्या विषयात ज्याला मोठा आशय सापडतो तोच खरा कलाकार! सामान्य चित्रकारांना विषय ही सामान्यच भेटतात. सुखेच चित्र विषय कोणत्याने कसवू शक्यात नसते.

या घटनेला पन्नीस वर्षे लोटली व एक दिवस अनंत सुकेतुच्या दरबारत जाला त्यावेळी शास्त्रज्ञांनी जसदलेल्या एका लुटारूच्या मृत्पुढ्याची शिक्षा सांगून 'ही शिक्षा उद्याच अमलात आणली जावी' अशी आज्ञा राजा आपल्या शिष्यांना देत होता.

अनंत त्या लुटारूच्या चेहऱ्यावरचे भाव पहात होता, तेवढ्यांत त्याला ओळखून

राजा म्हणाला- चित्रकाराचे स्वीकृत असा एकावे सजोव चित्र काढून आपले आहेत काय ?

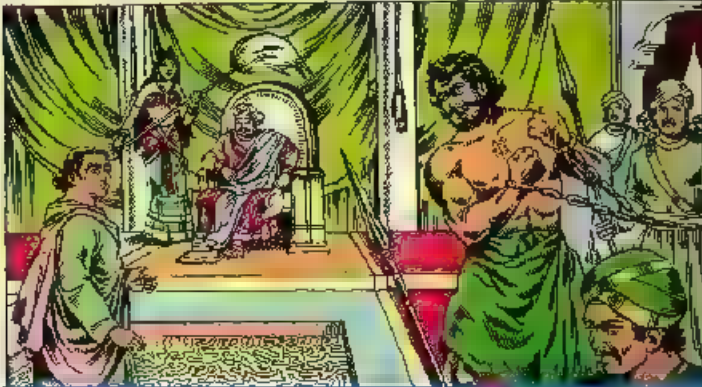
शिपाई घेऊन बात बसलेल्या लुटारूकड अंगुलीनिर्देश करीत अनंत म्हणाला- 'महाराज, या लुटारूच्या चेहऱ्यावरची क्रूरता म्हणजे माणसांतली कठोरता व पशुता कोणत्या घरापर्यंत जाऊ शकते याचे प्रबळ उदाहरण आहे. मी याचेच सजीव चित्रण करू इच्छितो. मला परवानगी मिळानी

राजाकडून परवानगी मिळवून अनंत कारागृहात गेला. त्याला पाहिल्याबरोबर त्या लुटारूने आपली मान दुसरीकडे फिरवली.

अनन्तून त्याला आयत्या मण्याचे कारण सांगितल्यावर तो मोठा बळ स्वस्थ बसला. अनन्तला आपले चित्र पुरे करीपर्यंत त्याने पूर्ण महकाय दिले. चित्र खूपच लवकर पूर्ण झाले.

प्रसन्न होऊन पंचवीस वर्षांपूर्वी राजा कडून मिळालेली अंगठी अनंत त्या लुटारूला देऊ लागला. परंतु ती नाकारत त्याने विचारले- "महाराज, आपण मला ओळखले नाही ?"

हा प्रस्न ऐकून अनन्तला आश्चर्य जाटले व त्याने नकाराची मान हलवली. विकट हास्य करीत लुटारू म्हणाला- "आपण मला ओळखले नाही, राजानही नाही ओळखले. दुर्भाग्य माझे, दुसरे काय ?"

ताबडतीव लुटाऊला हजर करव्याची आज्ञा दिली.

शिपायांनी लुटाऊला खासाबोर बापत्या बरोबर बनतकडे बोट दाखवत तो राजाच्या भूभागां—“महाराज, बापत्या का कुतबस्थेने कारण हा विचकारच आहे. एवढ्याने समाधान न होऊन ह्या पुन्हा एका माझ्यात लोभ आणि बनकाळसा निर्माण करव्याचा प्रयत्न करीत आहे. आपण याचा की हिच्याची अंगळी बिली तो तो मला देऊ इच्छित होता.”

राजाच्या आश्चर्य वाटले, त्याने विचारले—“ही अंगडी मीच विचकाराला दिली हे तुला कसे ठाऊक?”

हपुन लुटाऊ फथमर भुव बसला आणि म्हणाला—“महाराज, पंचवीस वर्षांपूर्वी मी एक सोळावा निष्पाप बनगर होतो. एक दिवस कडक उन्हाच्या वेळी कुपारी मी जंगलत झाडांखाली सुसाने पाह होपलो होलो. त्यावेळी या चित्रकाराने हवहव चित्र काढले प्रसन्न होऊन आपण त्याला आपला कंठहार दिलाच. तोच हार माझ्या गळ्यास काडीचा गळफास होऊन बहात आहे.”

ही हुकीकत ऐकल्यानंतर राजाचे चित्रकार दोघेही समजून चुकले की पंचवीस वर्षांपूर्वीचा निष्पाप बनगर व

आजचा हा क्रूर लुटाऊ हीच एकच आता प्रथम एवढाच की हा लुटाऊ का बनला?

राजाच्या प्रस्नावरून लुटाऊ बापली कहाणी सांगू लागला—“महाराज आपण चित्रकाराला जो हार दिला होता तो त्याने मला दिला. तो हार जबळच्या बनगर गावाच्या कहान्या सहरात की विकारमला घेऊन गेलो. माझी वेधमूढा पाहून पळेहीरी भक्ता चोर समजला व त्याने मला कोतवालाच्या हाती दिले. मी सांगितलेली हुकीकत कोतवालाच्या कपोक-कल्पित वाटली व त्याने मला कैदेत टाकले. त्या कारागृहात इतर डाकूलुटाऊंनी भाषा परिचय झाला. त्या परिचयाचे येथेत रूपान्तर झाले. आणि काम? त्यांच्या प्रभावांमुळे मी कायमचा डाकू-हत्यारा बनलो.”

त्या लुटाऊची हुकीकत लक्षपूर्वक ऐकून राजाच्या मोठे माश्चर्य वाटले—जंगलात विधिवन्तपणे शेळघाबेड्या करायला नेऊन

आपला वेळ घालवल्याचा निष्पाप बनगराचे या लुटाऊत रूपान्तर झाले!

बसा विचार करून सुफेतुने त्याला विचारले—“तू जे जखम्य अपराध केलेस त्याबद्दल तुला आता पश्चात्ताप वाटतो की नाही?”

हा प्रश्न ऐकून माने सांली मारत लुटाऊ म्हणाला—“महाराज, माझ्या पश्चात्तापाचा काहीही सोमय नाही. पण ज्या तुर मी काशी आंगार या पश्चात्तापच्या आता काय उपयोग?”

राजा ताबडतीव म्हणाला—“माझ्या जनावरांच्या पक्षुपालाचा शुकादिभ म्हणून मी तुम्ही नेमणूक करीत आहे. ते पद तू संभाळ, जा.” आणि चित्रकाराला आपला बस्यंत मूल्यवान हार बळीस देत राजाने सल्ला दिला—“विद्वान लोकांनी म्हटलेच आहे—अपात्रदान हे हानिकारक होते” मी हा जो हार तुला देत आहे तो छोगत्याही अपात्र, अयोग्य माणसाला दान करून पुन्हा असे त्याला संकटात पाडू नकोस.”

जेन् ब्रह्मराक्षस

एका शनिवार एक शेतकरी कुटुंब होते. दोघेही नवराबायको शेतीवाडीत खूप मेहनत करून पोटोपुरले मिळवून असत. पुढेकळ वर्षांनी त्यांना एक मुलगा झाला. त्याचे नाव 'सुलोचन' ठेवले. लहानपणापासून शेतीवाडी सोडून विद्या शिक्षणाची त्याला आवड उत्पन्न झाली. 'मला शिक्षण' असा हट्ट तो काळ लागला. मुलाची आवड पाहून शेतकऱ्याने गावातल्या पंडिताकडे त्याला शिक्षणाला ठेवले.

पाच वर्षांच्या आतच पंडिताला भवगल असलेली सर्व विद्या सुलोचनने शिकून घेतली. आणि तो कविताही रचू लागला.

एक दिवस पंडित सुलोचनच्या आई-वडिलांकडे येऊन म्हणू लागला. "तुमचा मुलगा भविष्यात एक महान कवि बनू शकेल. पण आपल्या गावात काव्याबद्दल कोणाला आदर नाही. आपल्या देशाच्या

राजालाही काव्यात खास अभिरुची नाही. तेव्हा आता तुम्ही आपल्या मुलाला शेतीच्याच कामाला लावा.

आई-वडिलांनी मुलाला खूप समजावून पाहिले, पण त्याचे मन शेतीवाडीच्या कामात रबेना. शेतकरी आपल्या एकुलत्या एक मुलाचे मन दुसऱ्या इच्छित नव्हता. तो बामकोला म्हणाला. "आपण आणखी जास्त मेहनत करून पैसा जेवून देऊ. त्या पैशातून आपल्या मुलाला कोणतीही चिन्ता करावी न लागता आरामाने जगत येईल."

तिनही नवऱ्याची गोष्ट मानली. दोघेही खूप मेहनत करू लागले. परंतु दुर्भाग्याने एक दिवस शेतकरी अचानक ताण पालून गेला. त्या धकक्याने एकाएकी हृदयक्रिया बंद पडून सुलोचनच्या आईनही ब्रह्मलोकांची यात्रा संपवली.

नातेवाईकांनी सुलोचनला कांही दिवस आश्रय दिला. खोह-नाई हिचोच सांगून त्याची जमीन घारे तसे मिळकत केले आणि एके दिवशी त्यांनी सुलोचनला सांगितले "हे पहा, तू आमच्या बरोबरीने शताने कष्ट करणारा तरच तुझ्या पालनपोषणाचा भार आम्ही आमच्यावर घेऊ. नाहीतर तुला आमच्या घरात धारा मिळणार नाही."

कोणत्याही तऱ्हेचा प्रतिवाद न करता सुलोचन ताबडतोब घराबाहेर पडला. एका जंगलातून जाताना यकून तो एका झाडाच्या सावलीत बसला. चौहोकडे भरवलेले निसर्ग सौंदर्य पाहून त्याचा तोंडून काव्य झरू लागले.

त्या झाडावर बरेच दिवसांपासून एक बहाराक्षस रहात होता. तो कवितेचा भोक्ता होता. सुलोचनची कविता ऐकून तो त्याच्यासमोर प्रकट झेकून आपला परिचय देत म्हणाला - "कविता ऐकून फार काळ लोटला. तू रोज मला कविता एकवलीस तर तू मागशील ते मी तुला देत जाईन."

सुलोचनने बहाराक्षसाचा प्रस्ताव मानला. बहाराक्षसाने स्वादिष्ट भोजनाची मागणी सुलोचनसमोर ठेवली, तो मोठ्या तृप्तीने जवला. एक दिवशी बहाराक्षस त्याला म्हणाला - "आजपर्यंत मी तुझ्या कविता ऐकल्या, तुझी खूपसे सेवाही मी केली. त्याच्या बरत्यात तू आता माझ्यावर एक काव्य रचून दाखव."

त्या दिवसापासून महाराष्ट्राला सुलोचनला जेवण देणे बंद केले तो दुखळा, असकस होऊ लागला पण त्याने राससावर काव्य केले नाही काही दिवस रासस सुलोचनला हवेत उडवून पेंडूसारखा खेळू लागला, तरीही तो विचलित झाला नाही. खेवडी निवून महाराष्ट्राला त्याचे पाय पकडून गरगर फिरवून त्याला हवेत झोकून दिले. सुलोचन वन्यतः कुठे जमिनीवर वगैरे पडला असता तर मेळाच असता, परंतु सुदैवाने तो राससाच्या हातून उडला तो बेट राजाच्या बिसाऱ्यावर जाऊन पडला!

राजा बघकून उठला आणि सुलोचनला पाहून म्हणाला—“तू कोण आहेस? एकदम हथे कसा आलास?”

सुलोचनने आपला सर्व वृत्तान्त राजाला सांगितला. राजाला ती कहाणी फार विचित्र वाटली तरीही त्याने त्यावर विश्वास ठेवला. राजाला माण्यात फारशी रुचि नव्हती तरीही त्याला त्याचा कविता आवडल्या. तो म्हणाला—“तू थोडे दिवस माझ्या दरबारात रहा ना!”

सुलोचनने स्वीकृति दिली. त्याच्या कविता ऐकून सर्व दरबारी त्याची इश्या करू लागले. त्याने राजमहाळ, राजोद्यान, राजधानीची शोभा, शिबल्या नद्या-यवत, वनसौंदर्य यांवर ज्या कविता केल्या त्या

सर्व नगरांमध्ये गीतांच्या रूपात गायल्या जाऊन लोकप्रिय झाल्या.

एक दिवस राणी राजाला म्हणाली—“महाराज, सर्व शोभा-सौंदर्यस्थळे कवींच्या काव्यांमुळे लोकप्रिय होतात. तेव्हा आपणा दोघांना नायक-नायिका कल्पून आपल्यावर रचना करू शकत नाही. माफी! असावी.”

राजाला राणीचा ह्या प्रस्ताव मानवला. त्याने असा विचार केला की सुलोचनने काव्यांतून राजाचे चरित्रचित्रण केले तर जनता त्याची जीवनगाथा गीतरूपात गात राहील, आपलेही नाव राहील.

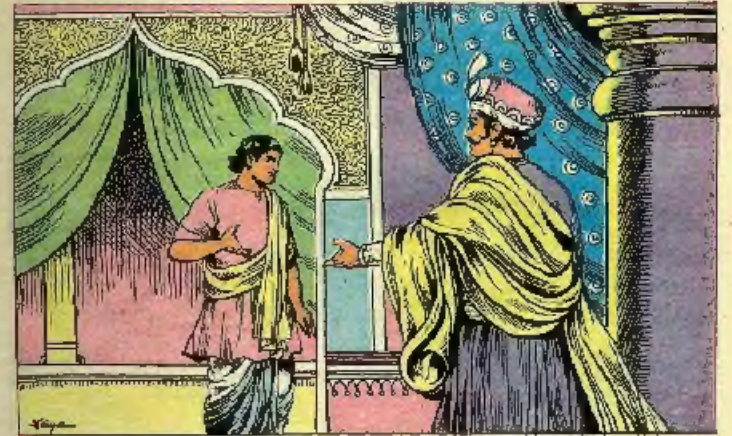
सुलोचनला बोलावून राजाने त्याला महाराणीची हज्जा सांगितली. सुलोचन यावर नजतापुर्वक म्हणाला—“प्रभु, कोणतेही

सौंदर्य जेव्हा माझ्या मनाला आकर्षित करते, माझ्या मनावर प्रभाव पाडते तेव्हा मला आपोआप काव्यरसकृति येऊन मी कविता करतो. परंतु जे सौंदर्य मला आकर्षित करीत नाही त्यावर मी कोणाच्या आज्ञेने काव्य-रचना करू शकत नाही. माफी! असावी.”

राजाने सुलोचनला एका वाठवड्याची मुबत दिली, परंतु त्याच्या निर्णयात काहीही बदल झाला नाही. परिणामतः राजाने रागावून त्याची बंदीशाळेत रवानगी केली.

एक वर्ष निवून वेत्यावर राजा सुलोचनला भेटायला गेला—“तुला कारागारातले हे जीवन कसे वाटते?” राजाने विचारले.

“प्रभु, या एकाकीपणामुळे माझे मन वेनाकडे आकर्षित होऊन त्यावर काव्यरचना

करून अत्यंत आनंदात मी जीवन व्यतीत करीत आहे. इथले जीवन खरोखरीच मला फार आवडले." सुलोचन म्हणाला.

"तू कुठल्या बंधूच देवाची प्राप्ती कशाला करतोस. मी इथे जीताजागता परमेश्वर तुझ्यापुढे उभा आहे. तू मायशील ते मी तुला देईन. मग माझ्यावर आणि सहाराणीवर कविता का रचीत नाहीस?" राजाने विचारले.

बावर सुलोचनने एक हींदीकाव्य त्याला ऐकवले—मी विचार केला होता की धाम्य-देवीने मला ब्रह्मराक्षसाच्या मगर मिठीतून घुनव केले. परंतु नस्तुवः देवीने मला तिघून आणून कुतःत्या एका ब्रह्मराक्षसाच्या ताब्यात दिले हे सत्य मला उघडीत करून आले. ब्रह्मराक्षस कवीना त्रास देऊ शकतील, दुःख देऊ शकतील, परंतु त्यांच्या तोंडून कविता रचवू शकणार नाहीत—असा त्या काव्याचा अर्थ होता.

ही कविता ऐकून राजाला फळत चुकले की जंगलांतला तो ब्रह्मराक्षस व अपत्य-

यांच्या वतणुकीत काहीही करू नव्हती. त्याला आणखी चूक समजून आली. त्याने सुलोचनची कारावासातून मुक्तता केली व तो म्हणाला—"सुलोचन, तू आजपासून पूर्णतः स्वतंत्र आहेस. तुला आवडेल तसे काव्य करीत तू पुन्हा माझ्याच दरबारात रहा."

यानंतर राजाराणीने ममापासून काव्यात रस घ्यायला सुरुवात केली. यानंतर प्रसन्न होऊन सुलोचनने त्या दोघांना प्रमुख पात्रे बनवून त्यांच्यावर काव्य रचले. हे काव्य राज्यभर विशेष आदरणीय बनले.

त्या काव्यात सुलोचनने एका ठिकाणी वसा उल्लेख केला—जो राजा कोणतीही याचना किंवा आज्ञा न करता एका उत्तम प्रतिभाशाली कविला स्वतःचंदल काव्य रचवायला प्रेरित करतो, तो राजा खरोखरच मोठा रसज्ञ होय—अशा प्रकारे एका महान् कवीचा आश्रयदाता म्हणून त्या राजाने नाव सर्वतोमुखी झाले.

सावधान

एक गावात जंबुनाथ आणि गौरी नावाने एक जोडपे रहात होते. जंबुनाथ एक तंबराचा बाळगरी होता. त्याला कुठलाही कामधंधा येत नव्हता, वेळेवर येऊन जेवायचा आणि बाकी दिवसभर गाव भटक्यायचा. भांडखोर बायकोच्या तिच्या लाऊन मुकाटवाने सोपायचा.

एक दिवस घरांतले तांदूळ संपले होते आणि गौरी स्वयंपाक न करताच गुसरी बसून राहिली होती. जंबुनाथ नेहमीच्या वेळी आला व बायकोला जेवण दाखायला सांगितले. गौरीने त्याला तिच्या देऊन अगोवर आपल्या जिभेची लाज समवली, आणि म्हणाली—"तुम्हाला काही कामधाम करवा येत नाहीच. मी तरी हा ससाराचा श्राव कुठवर झकलत राहू? आजपासून काहीही करून तुम्ही भात-भाकरीपुरते काव्य मिळवून आणा, तरच मी स्वयंपाक

करून वाढीन. तुम्हाला काही पैसा मिळवता आला नाही तर चोरी करून का होईना, पण धान्य घेऊन या."

जंबुनाथ वादचर्चकित होऊन म्हणू लागला,—"तू मला चोरी करायचा सल्ला देतेस? अग, चोरी करणे हा अपराध आहे. पाप आहे ते! आणि शिवाय मला चोरी करायची विद्याही अवगत नाही.

"ते मला काही माहिती नाही. मी सांगितल्या प्रमाणे कर, नाहीतर हा श्राव पाहिलात?" असे म्हणून गौरीने तबऱ्याला झाडू उगारून दाखवला.

जंबुनाथने भयभीत होऊन विचारले—"तूच सांग ना, कुठे चोरी करायची? कशी करायची?"

"तुपारच्या नेळी शर्बजण शेतावर कामाला जातात. त्यावेळी तुम्ही एकाद्या घरात वसा आणि धान्य उचलून आणा."

गौरीने सुचवले, जंबुनाथ भसेच कस लागला. त्याला परतायला उघीर होऊ लागला की गौरी गल्लीच्या टोकाशी येऊन ओरडे-“सावधान!” आवाज ऐकल्या-बरोबर जंबुनाथ सटक्यात धान्य चोरून पटकन हजर होई.

जंबुनाथ रोज निरमिराळ्या घरी चोरी करत बसे. कोणत्याही घरात घुसले तरी तो आपल्या परिवाराला एक दिवस पुरेले इतकेच धान्य उचलून आणत बसे. दुसऱ्या कोणत्याही किमती वस्तुना तो हातही न्यात नसे.

काही दिवसांनी गावकऱ्यांच्या लक्षात आले की गावात धान्याच्या चोऱ्या होत आहेत. चोराळा एकदायचा निश्चय करून, मोठ योजना करून ते टपून बसले.

एक दिवस जंबुनाथ गावाच्या प्रमुखाच्या घरातच चोरी करायला घुसला. टपून बसलेल्या गावकऱ्यांनी त्याला एकदम पकडले आणि घरासमोरच्या खुंटघाला बांधून ठेवले.

घराच वेळ वाट पाहून नवरा घरी आला नाही म्हणून गौरी गल्लीच येऊन ओरडली-“सावधान!”

तो आवाज ऐकून उत्तरादाखल जंबुनाथ ओरडला,-“खुंटघाला बांधलोय!”

गावप्रमुखाने विचार केला, त्याला काही कळेना! त्याने विचारले, “हे नू काय ओरडत आहेस?”

जंबुनाथने सर्व हकीकत त्याला सांगितली व ती रडू लागला. तिथे जमलेले गाववाले ते ऐकून खो खो हसू लागले.

त्यानंतर प्रमुखाने गौरीला बोलवले व तिला घगावून म्हणले-“नवऱ्याला काम करायला प्रेरणा घायला हवी होतीस, चोरी करायला नव्हे.” शिवाय जंबुनाथला ही जागल्या कानपिचक्या दिल्या आणि मेहनत करून कमाई करायचा उपदेश देऊन त्याला सोडून दिले.

त्या विनयापासून जंबुनाथने इमानाने मेहनत करायचा निश्चय केला व मजुरी करून जगू लागला.

नसायक-आरचयः

गोगलगायीची चाल

साधा गोगल गाडीची सर्वोच्च गति ताशी ०.०३१२ मील (०.०५ कि. मी.) फिला १६५ फूट (५०.३ मीटर) इतकी असते.

गेंड्याचे शिंग

गेंड्याचे शिंग हरिण किंवा सांबर पांढ्यामागे हारपापासून किंवा आतोंस फाट्यापासून बनलेले असते तर ते एकदा दाबलेल्या केसांपासून बनलेले असते.

म्होरक्याचे अनुसरण करा

‘यची’ ‘खी’ आकारात उठणारे धारस पक्षी आळीपाळीने टोकावरची म्होरक्याची नागा वेतात. ‘खी’ आकारात उठण्यामुळे ते आपल्या कळपापासून बुकून एकमेकांकडे जात नाहीत.

नवकल करणारा पक्षी

चाफिब नावाच्या पक्षाचा स्वरः वा वसा स्वर किंवा किलबिल असते. तो दुसऱ्या पक्षाच्या आवाजाचीच नवकल करून ओरडतो.

चांदोबा

मनोरंजनादरोबर जाणवूदी करणारे जास असे एकमेव मासिक

- * चांदोबा आपल्याला पुराणातील व साहित्यातील उत्कृष्ट असे पैलू दाखवून देतो.
- * योग्य तो वृष्टीकोन ठेऊन उभ्या जपतातील अवभूत व फायदा कसा तरळ शुद्ध घेतील प्रस्तुत करतो.
- * हलकेफुलके हास्य निर्माण करणाऱ्या व ज्ञानात भर पाडणाऱ्या व मनोरंजन करणाऱ्या अशा सुंदर गोष्टींचा संग्रह आपल्याला सादर करतो.
- * आपल्याला पुराणातील गोष्टींचे वैचक ज्ञान प्राप्त करून देतो.
- * हास्यपूर्ण प्रसंग व ज्ञानबोध करणारी क्षिपिके याने आपल्या वाचकांचा उत्साह द्विगुणीत करतो.
- * चांदोबा ह्या मासिकाने केवळ आपल्याच जोडनात नाही. तर आपल्या अनेक बंधू-भगिनी व मित्र-मैत्रिणी ह्यांच्याही जीवनात आपले स्थान पक्के केले आहे. त्यामुळे आपण आपल्या अत्यंत जवळच्या मित्रांना चांदोबा भेट द्या.

सहानाचे हे मासिक मोठ्यांच्या आनंदात मुखावर घालते.

इंग्रजी, हिंदी, मराठी, तेलुगु, काश्मीरी, तामिळ, गुजराती, पन्जाबी, बंगाली, उडिया, पंजाबी, अरामी व संस्कृत

ह्या तेरा भाषांमध्ये चांदोबा छापला जातो. जो चांदोबा आपणास पाहिजे असेल त्याचे आजच बगणीदार व्हा.

वार्षिक बगणी : ₹ ०-०० रु.

आपल्याला कोणत्या भाषेतील चांदोबा पाहिजे आहे ह्याचा उल्लेख करून ह्यातील पत्त्यावर आपली बगणी पाठवा.

फोटो जोडनाचे चढाओढ :: पारितोषिक रु. ५०

या फोटोची जोडनाचे फेब्रुवारी १९८८ अंकात जाहीर केली जातील.

Ananta Desai

M. Natarajan

- * या फोटोची मुळ जोडनाचे एकेकदा जन्मत किना प्रोड्या वाक्यांत येतली पाहिजेत.
- * जोडनाचे डिसेंबर महिन्याच्या २० तारखेच्या बात आमच्या पत्त्यावर पोचली शास्त्री पाहिजेत.
- * आमच्याकडे बालिन्या जोडनाचात सर्वोत्तम ठरतील (दोन्ही जोडनाचे घडून) त्यांना रु. ५० चे पारितोषिक दिले जाईल.
- * जोडनाचे पोस्टकार्डावर लिहून चांदोबा फोटो चढाओढ, बडपळणी, मद्रास-२६ या पत्त्यावर पाठवावीत.

ऑक्टोबर महिन्याच्या चढाओढीचा निकाल

पहिला फोटो : छान बाऊस बाऊस, आला आनंदात उरला !

दुसरा फोटो : जिवाबाची मादी होई, एक व एक पाऊल ! !

नाम : वेळूला मुबोध भाईक, ४ ए, हिल टॉप अपार्टमेंट्स, सेनारति बापट मार्ग, पुणे-१६

चांदोबा

बारतापुरतो सर्वादिच चांदोबाची वार्षिक बगणी : रु. २०-००

वार्षिक बगणी पालविण्याकरीता जातील पत्ता :

बडपळणी, बडपळणी, बडपळणी, मद्रास-१०० ०२६

पत्तेमासाली वार्षिक बगणी बगणी करव्याकरीता जातील पत्त्यावर लिहा :

बडपळणी, बडपळणी, बडपळणी, मद्रास-६०० ०२६